

Laura Laitinen

S159Sn

OSALLISUUTTA VANHUSASIAKKAILLE

Visio tulevaisuuden päiväkeskuksesta
lähtökohtana Jyväskylän
päiväkeskusmalli

Opinnäytetyö
Sosiaalialan koulutusohjelma

Marraskuu 2013

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Opinnäytetyön päivämäärä 18.11.2013
Tekijä(t) Laura Laitinen		Koulutusohjelma ja suuntautuminen Sosiaalian alan koulutusohjelma Sosionomi (AMK)
Nimeke Osallisuutta vanhusasiakkaille - Visio tulevaisuuden päiväkeskuksesta, lähtökohtana Jyväskylän päiväkeskusmalli		
Tiivistelmä Tässä opinnäytetyössä visioidaan tulevaisuuden päiväkeskustoimintaa tulevien asiakkaiden ääntä kuunnellen. Opinnäytetyössä toteutettiin kysely yhdeksälle Jyväskylän Virtapiirin jäsenelle laadullisella eläytymismenetelmällä. Eläytymismenetelmässä tutkimushenkilöiden joukko kirjoittaa oman spontaanin tulevaisuusorientoituneen tarinansa tulevaisuuden päiväkeskuksesta annetun kehyskertomuksen avulla. Tarinansa tutkimushenkilöt sijoittivat kymmenen vuoden päähän nykyhetkestä, hetkeen jolloin he ovat itse päiväkeskusten potentiaalisia asiakkaita. Tarinassaan tutkimushenkilöt arvioivat, millainen toiminta parhaiten tukisi heidän omaa arjessa selviytymistään. Tällainen tarina saatiin myös kahdelta, kymmeniä vuosia päiväkeskuksissa työskennelleeltä henkilöltä jotka ovat eläköitymässä piakkoin. Tässä opinnäytetyössä luodaan katsaus tulevaisuuden päiväkeskustoiminnan lisäksi myös tulevaisuuden vanhusten tilanteeseen yleisemminkin. Tämän hetken vanhuspolitiikan merkittävä huolenaihe on, että vanhenevaa väestöä on yhä enemmän. Vanhusväestön suhteellinen suuri osuus asettaa monenlaisia haasteita yhteiskunnalle erityisesti taloudellisessa mielessä. Huolenaiheena on, että kuinka saada vanhusväestön palveluiden taso säilymään yhteiskuntamme arvoja vastaavalla tasolla kun palveluiden tarvitsijoita on tulevaisuudessa suhteessa yhä enemmän palkansaajaväestöön nähden. Opinnäytetyössä arvioidaan myös, millainen tulevaisuuden vanhus on ja luodaan katsaus sosiokulttuurisen innostamisen nimellä tunnettuun menetelmään. Tulevaisuuden vanhus on toiveiltaan, arvoiltaan ja tarpeiltaan erilainen kuin tämän päivän vanhus. Aktiivinen tulevaisuuden vanhus haluaa olla osallisena elämänsä suunnittelussa eikä tyydy katsomaan sivusta elämäänsä liittyviä järjestelyitä. Sosiokulttuurisena innostamisena tunnettu menetelmä auttaa vanhuksia luomaan omaehtoista toimintaa siellä, missä ihmisiä kokoontuu. Tässä menetelmässä pyritään antamaan valtaa ja vastuuta vanhuksille itselleen toiminnan suunnittelusta aina arviointiin saakka. Sosiokulttuurinen innostaminen on päämäärätietoista ja kokonaisvaltaista asiakkaiden elämän huomioimista sekä heidän voimavarojensa käyttöönottamista.		
Asiasanat (avainsanat) päiväkeskukset, vanhuspolitiikka, vanhuspalvelut, sosiokulttuurinen innostaminen, eläytymismenetelmä		
Sivumäärä 36	Kieli suomi	URN http://www.urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2013112518021
Huomautus (huomautukset liitteistä)		
Ohjaavan opettajan nimi Annamajja Siren		Opinnäytetyön toimeksiantaja

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Date of the bachelor's thesis 18.11.2013
Author(s) Laura Laitinen	Degree programme and option Degree Programme in Social Services Bachelor of Social Services	
Name of the bachelor's thesis Participation of senior customers – A vision of the future day centre for older people based on the day centre model of Jyväskylä		
Abstract <p>In the thesis there was visioned the operation of a day centre for older people by taking note of the wishes of future customers. In the thesis the research methodology was a qualitative empathizing method, where eleven customers of future day service centre wrote their future oriented stories about the activities in the day centre. Two of the interviewed persons has worked decades themselves in day centres. In empathizing method, group of interviewed persons writes their own future oriented stories about future day centre with assistance of a frame story given. The stories are written in a way that persons were image themselves for ten years in future from now, on day when they are potential customers of day centres. In stories these persons were approximate what kind of day centre activities could support them on their own living and life in the best way.</p> <p>In the thesis there is also review for the situation of future older people. Currently there is significant concern about the bigger share of older people among the whole population. Significant share of older people are going to set many kind of concerns to the society especially economically. The concern is, how to organize the services for older people and how to get services to the level that the values of society are going to be fulfilled. The concern comes from the reality, where the share of service-supported people is going to be higher and higher and the share of tax-paying employees is going to be run lower and lower.</p> <p>In the thesis there is also a review for the old-age humanity: what kind are the old-age people in future? In addition there is also the review to the method called socio cultural inspiring. The senior of the future is different from the senior of today. There could be differences in wishes, values and demands. The senior of future wants to take part in planning of his/her life and he/she is not going to be an onlooker in things that could affect his/her life. The socio cultural inspiring is going to be assist seniors to prepare activities themselves. With this method, counsellors are going to give some responsibility and power to seniors for planning and evaluating the activities, in which they are taking part. The socio cultural inspiring is a comprehensive and goal-oriented method, which helps to consider customer's own lives and helps to utilise customer's own resources.</p>		
Subject headings, (keywords) day centres, elderly policy, services for the older people, socio cultural inspiring, empathizing method		
Pages 36	Language Finnish	URN http://www.urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2013112518021
Remarks, notes on appendices		
Tutor Annamajja Siren	Bachelor's thesis assigned by	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	PÄIVÄKESKUS	3
3	TULEVAISUUDEN VANHUSPOLITIikka	6
3.1	Tulevaisuuden vanhus	7
3.2	Vanhusväestön osuuden kasvun vaikutukset	10
3.3	Vanhuspalvelustrategia	11
3.4	Kuntakohtaiset strategiat	13
4	SOSIOKULTTUURINEN INNOSTAMINEN PÄIVÄKESKUSTYÖSSÄ	15
5	TYÖN TAVOITE JA AINEISTONKERUU	19
6	TUTKIMUSMENETELMÄ JA AINEISTON ANALYSOINTI	21
6.1	Eläytymismenetelmä	21
6.2	Kvalitatiivinen tutkimus	23
6.3	Teemoitteluanalyysi	23
7	TULOSTEN TARKASTELUA	24
7.1	Virtapiiriläisten toiveet.....	24
7.2	Päiväkeskusohjaajien toiveet.....	31
8	UUDET, KEHITTÄMISEN ARVOISET TOIVEET	32
9	POHDINTA.....	33
	LÄHTEET	37

1 JOHDANTO

Suomen väestörakenne on muuttumassa lähitulevaisuudessa. Vanhusväestön suhteellinen osuus on kasvamassa eliniän odotteen pitenemisen ja syntyvyyden laskun myötä. Tästä rakenteellisesta muutoksesta seuraa, että työikäisistä ihmisistä tulee olemaan suuri pula ja niin kutsuttu kantosuhde heikkenee. Vanhusväestön suhteellisen osuuden kasvu on suuri haaste kunnille ja koko yhteiskunnalle. (Virnes, Sahala, Majoinen & Laukkanen 2006, 9, 13.) Vanhusväestön määrän lisääntyminen mielletään ennen kaikkea taloudelliseksi haasteeksi ja yleiseksi huolenaiheeksi nousee kysymys, kuinka saada tarvittavat palvelut sille tasolle mihin hyvinvointiyhteiskunnan laatu ja arvot vaativat. (Virnes ym. 2006, 5, 14.) Vanhusten hoitoa ja palvelua koskeva laatusuositus asettaa kriteerit vanhusten hoidolle sekä saataville palveluille. Suosituksen keskeinen tavoite on, että jokaisen kunnan on luotava kuntakohtaiset strategiat tulevaisuuden varalle, jotta vanhusväestön määrän kasvuun voitaisiin vastata suunnitelmallisesti. (Virnes ym. 2006, 6–7.)

Vanhusväestön määrän kasvaessa myös niin kutsuttu vanhuskuva muuttuu. Tulevaisuuden vanhus voi olla erilainen ominaisuuksiltaan, tarpeiltaan ja odotuksiltaan kuin nykypäivän vanhus. Jokainen ajanjakso värittää ihmiset ja myös vanhukset. Elinolot ovat erilaiset ja jokainen sukupolvi on historiansa tuote. (Raassina 1994, 7–9.) Voidaan ajatella, että mikä viihdyttää nykypäivän vanhusta, ei miellytä tulevaisuuden vanhusta. On siis aiheellista pohtia tulevaisuuden vanhuskuvaa ja miettiä, mikä palvelee tulevaisuuden vanhuksia parhaiten.

Väestön ikärakenteen ja tulevaisuuden vanhuskuvan ollessa murroksen edessä, on myös avopalveluihin kuuluvalla päiväkeskustoiminnalla omat haasteensa. Tulevaisuuden haasteisiin tulisi vastata, mutta kuinka niihin voitaisiin vastata. Esimerkiksi Jyväskylässä on perustettu Uuden sukupolven organisaatio -niminen työryhmä, jonka tehtävänä on aktiivisesti kehittää päiväkeskustoimintaa vanhusten toiveita ja tarpeita tyydyttämään. Tarkoituksena on ollut kehittää toimintaa sekä tämän hetken että tulevaisuuden tarpeisiin. Eläkeiän saavuttaneet henkilöt eli Seniorit saavat eri tilaisuuksien kautta oman äänensä kuuluviin päiväkeskuksen toimintaa visioitaessa. Tulevaisuuden päiväkeskustoimintaa suunniteltaessa työtä ohjaavat osaltaan sosiaali- ja terveysministeriön sekä kuntaliiton vanhuspalvelustrategia sekä laatusuositukset.

Päiväkeskusten asiakassegmenttiin kuuluu yhteiskuntamme eläkeikäinen väestö. Suuri ikäluokka on tulevaisuudessa keskimäärin kouluttautuneempaa kuin nykyään. Tästä seuraa sitä, että tulevaisuuden päiväkeskusten asiakkaat ovat oletettavasti nykyisiä asiakkaita kriittisempiä heille tarjottavien palveluiden suhteen. Tämän lisäksi tulevaisuuden päiväkeskusasiakkaat ovat kulttuurin kuluttajia sekä toiminnallisempia ja aktiivisempia, kuin nykyajan vanhukset. Tulevaisuuden vanhukset haluavat osallistua itseä ja yhteiskunnallisia asioita koskevaan päätöksentekoon. (Raassina 1994, 10.) Päiväkeskusasiakkaiden ohjaaminen vaikuttamiseen ja osallistumiseen on vanhusten parissa työskenteleville haaste ja mahdollisuus. Tässä työkaluna voi toimia esimerkiksi sosiokulttuurisena innostamisena tunnettu menetelmä. Sosiokulttuurisen innostamiseen pohjautuvan menetelmän avulla päiväkeskusohjaajat voivat mahdollistaa asiakkaiden aktiivisen osallistumisen oman toimintansa suunnitteluun. Innostamisen avain on kahden ihmisen välitön, aito kohtaaminen ja sen muotoja ovat sosiaalinen, pedagoginen sekä kulttuurillinen ulottuvuus. (Kansalaisyhteiskunta 2013)

Tulevaisuuden päiväkeskusta käsittelevässä opinnäytetyössä käsitellään tulevaisuuden vanhuspolitiikkaa sekä niin kutsuttua vanhuskuvaa, vanhusväestön kasvun vaikutuksia ja tämän aiheuttamia haasteita sekä vanhuspalvelustrategiaa yhteiskunta- ja kuntatasolla. Tulevaisuudessa vanhusten kanssa työskentelevän ammattilaisen on hyvä tietää, millaiseksi vanhusten tilanne on muotoutumassa sekä millaisiin lakeihin toiminta ja palvelujen laatu sijoittuu. Kaikki lainsäädäntöelimien päätökset, joita tällä hetkellä suunnitellaan vanhuspalveluihin liittyen, tulevat vaikuttamaan tulevaisuuden vanhusten elämään. Tämän työn aihe näyttääkin tällä hetkellä ajankohtaiselta. Tässä työssä perehdytään muun ohessa sosiokulttuurisen innostamisen toimintamalliin päiväkeskustyössä. Sen avulla on mahdollista edesauttaa osallistavaa toimintaa päiväkeskuksissa.

Aineisto on kerätty eläytymismenetelmää mukailten. Eläytymismenetelmässä tutkivushenkilöt kirjoittavat kehyskertomuksen avulla oman pienen tarinansa pyydetystä aiheesta. Tavoitteena oli tulevaisuuden päiväkeskusasiakkaiden toiveiden mukaan kartoittaa päiväkeskusten toimintaa tulevaisuudessa. Eläytymismenetelmään osallistuneet henkilöt ovat senioreita Jyväskylän Virtapiirikerhosta. Heidän lisäksi eläytymismenetelmän tarinaa kirjoittivat kaksi Jyväskylässä toimivaa päiväkeskusohjaajaa, joilla on kymmenien vuosien kokemus kyseessä olevasta työstä.

2 PÄIVÄKESKUS

Päiväkeskus tarjoaa vanhuksille erilaisia toimintakykyä kehittäviä palveluja. Päiväkeskuksen henkilökunta tuottaa asiakkaille virikkeellistä ja kuntouttavaa toimintaa. Tavoitteena on vahvistaa ja ylläpitää asiakkaan sosiaalista, psyykkistä, fyysistä sekä henkistä toimintakykyä. Päiväkeskuksissa tarjotaan alueensa ikäihmisille omatoimisuutta sekä kotona selviytymistä tukevia palveluita. Päiväkeskukset tukevat myös omaishoitajien jaksamista. (Jyväskylän päiväkeskusten laatukäsikirja 2013, 3–5.) Päiväkeskuksessa on mahdollisuus yhdessäoloon, seurusteluun, ateriointiin, apteekki- ja kirjastopalveluihin, yksityisen kampaajan, jalkahoitajan ja hierojan palveluihin. Päiväkeskuksen ohjelmahetket ovat maksuttomia, mutta ateriat sekä palvelupäivä, jossa on mahdollisuus kylvetykseen, ovat maksullisia. (Vanhemman ihmisen palveluopas 2013, 12.) Raiskin ja Päivärinnan (2005, 24) mukaan Nurmi-Köngäs (2003) toteaa, että päiväkeskuksen toimintaan osallistuminen tukee ikäihmisen psykososiaalista terveyttä ja toimintakykyä. Päiväkeskustoiminnan katsotaan rytmittävän jokapäiväistä elämää, joka voi olla vanhuksilla muutoin yksitoikkoista ja tyhjän tuntuista.

Päiväkeskustoiminta tukee vanhusten kotona asumista siten, että päivittäisissä toimissa apua tarvitseva asiakas saa tarvittaessa palveluja terveytensä, toimintakykynsä ja sosiaalisen hyvinvointinsa edistämiseksi. Päiväkeskuksessa vierailun ajat sovitaan kunkin asiakkaan kohdalla ennakkoon. Päiväkeskuksessa tapahtuva toiminta sekä tavoitteet suunnitellaan yhdessä asiakkaan, omaisen, kotihoidon ja päiväkeskuksen työntekijöiden kanssa ja kirjataan hoito- ja palvelusuunnitelmaan. Tavoitteiden toteutumista myös seurataan ja arvioidaan. (Raiski & Päivärinta 2005, 10.) Päiväkeskusten suurin asiakasjoukko ovat ikäihmiset, mutta asiakkaina ovat myös muut tukea tarvitsevat henkilöt erilaisine tarpeineen. Asiakkaat ovat vanhuksia, vammaisia ja pitkäaikaissairaita ja esimerkiksi Jyväskylässä huomioidaan lisäksi erityispalveluja tarvitsevat ikäihmiset. Jyväskylässä muistisairaille ja aistivammaisille on omia päiväkeskusryhmiä. (Jyväskylän päiväkeskusten laatukäsikirja 2013, 3–7.)

Päiväkeskuksissa on mahdollisuus osallistua monipuolisiin ohjelmiin ja liikuntatuokioihin. Kaikessa toimissa huomioidaan ikäihmisten tarpeet, voimavarat ja asiakkaiden omat toiveet. (Jyväskylän kaupunki 2013.) Päiväkeskusten erilaisilla ja virikkeellisillä toimintatuokioilla pyritään aktivoimaan ja ylläpitämään asiakkaiden toimintakykyä kaikilla osa-alueilla. Kokonaisvaltaisen kuntoutumisen lisäksi päiväkeskustoiminta

ehkäisee ikäihmisen syrjäytymistä. (Jyväskylän päiväkeskusten laatukäsikirja 2013, 3.) Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön palvelujen laatusuosituksen (2008, 31) mukaan laadukas palvelutoiminta on asiakaslähtöistä ja mahdollistaa asiakkaan osallistumisen palvelun suunnitteluun ja arviointiin. Tällöin toiminnassa huomioidaan ihmisen sosiaaliset, fyysiset, psyykkiset, hengelliset, kognitiiviset ja kulttuuriset tarpeet sekä voimavarat.

Jyväskylän päiväkeskusten laatukäsikirjassa (2013, 15) kuvataan päiväkeskustoiminnan tavallinen arkipäivä yleisellä tasolla. Asiakas haetaan sovittuna päivänä kyytipalvelua hyödyntäen asiakkaan kotiovelta. Asiakas saa tarvittaessa apua lähtötoimiin kotihoidon työntekijöiltä. Päiväkeskukseen saavuttuaan, asiakkaat ryhmäytyvät ja aloittavat päivänsä aamupalalla, muiden asiakkaiden seurassa ja tarvittaessa henkilökunnan avustuksella. Aamupalan jälkeen on toimintatuokio, jossa pyritään vahvistamaan ja tukemaan asiakkaiden yleistä toimintakykyä ja itsetuntoa. Päivään kuuluu myös lounas sekä kylvyt ja saunotus, mikäli tämä vastaa asiakkaan tarpeisiin. Asiakkaiden on mahdollista levähtää ennen seuraavaa toimintatuokiota. Iltapäivän toimintatuokion loputtua, asiakkaille tarjotaan päiväkahvit, jonka jälkeen onkin kotiinlähden aika. Lounaan jälkeen asiakkaiden on mahdollista käydä päiväkeskuksissa vierailuvien palveluntuottajien luona ennalta tilattuna aikana. Näitä palveluntuottajia voivat olla esimerkiksi kampaajat tai jalkahoitajat, joiden palvelut ovat asiakkaille ostopalveluita.

Päiväkeskuksen toimintatuokioissa on tyypillisesti liikuntaa kuten seniorijumppaa, kuntosaliharjoittelua ja ulkoilua. Toimintatuokioihin voi kuulua myös kaikenlaisia kädentaitoja vaativia askareita ja leipomista tai erilaisia pelejä. Musiikki kuuluu tyypillisesti päiväkeskuksen ohjelmistoon. Asiakkaat musisoivat itse, mutta toisinaan päiväkeskuksessa käytetään myös ulkopuolisia esiintyjiä. Myös seurakunnat ovat päiväkeskusten kanssa tiiviissä ja säännöllisessä yhteistyössä. (Jyväskylän päiväkeskusten laatukäsikirja 2013, 6–14.)

Erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden tehostettuun päiväkeskuspäivään voi sisältyä perustoiminnan lisäksi myös tarvittaessa asiakkaan kuntoutumistavoitteiden arviointi ja kuntoutus yhdessä kuntoutuksen ammattilaisten kanssa. Asiakkaille pyritään myös taata mahdollisuus tarvittaviin terveyspalveluihin kuten lääkärin, terveydenhoitajan ja sairaanhoitajan vastaanottoon sekä laboratoriopalveluihin. Asiakkaan lääkehoidon

toteutumisesta voidaan tarvittaessa ottaa osavastuu. Myös haavat hoidetaan tarvittaessa, esimerkiksi kylvetyksen yhteydessä. (Raiski & Päivärinta 2005, 10–11.)

Päiväkeskuksen toimintaan hakeutumiseen voi olla eri syitä. Asiakkaat hakevat päiväkeskustoiminnalta tyypillisesti tukea psyykkisen tai fyysisen toimintakyvyn ylläpitoon ja haluavat virikettä sosiaaliseen elämäänsä. Päiväkeskustoimintaan hakeutumisen syinä voivat olla myös omaisten huoli vanhuksen pärjäämisestä tai omaishoitajan vapaapäivän tarve. Psykkistä tuen tarvetta voi olla esimerkiksi silloin, kun vanhus kokee olonsa yksinäiseksi tai masentuneeksi. Vanhuksen liikkumiskyvyn alentuminen vaatii fyysistä tukea ja päiväkeskuksessa hänen on mahdollista saada muun muassa jalkahoidon palveluita tai apua hygienian ylläpitoon. Myös ihon hoito sekä erilaisten apuvälineiden käytön opetteleminen saattavat aiheuttaa vanhuksille tuen tarvetta. Muita syitä voivat olla esimerkiksi asiakkaalle myönnetyn vanhainkotipaikan odottaminen. (Raiski & Päivärinta, 2005, 26–27.)

Jyväskylän päiväkeskusten laatukäsikirjassa (2013, 6–7) Haarnin (2010) mukaan todetaan, että ikäihmisillä on halua kuulua yhteisöön ja tavata oman ikäisiä tovereita. Lisäksi päiväkeskuksiin mennään hakemaan tavallista, sosiaalista kanssakäymistä hyvässä ilmapiirissä. Tällaista voisi kuvailla esimerkiksi siten, että tuttavaporukassa leikitellään ja nauretaan kummelluksille. Asiakkaat kokevat tärkeäksi, että joku välittää asiakkaasta ja hänen kuulumisistaan. Päiväkeskus on ikäihmisille yhtä tärkeä kuin kouluun tai töihin meno nuoremmille ihmisille.

Päiväkeskuksen asiakkaaksi hakeudutaan eri reittejä pitkin. Päiväkeskuksiin saattaa tulla yhteydenottoja alueen kotihoidon kautta. Sen lisäksi asiakkaat ja heidän omaiset voivat ottaa yhteyttä päiväkeskuksiin suoraan tiedustellakseen toiminnasta ja päiväkeskukseen hakeutumisesta. (Raiski & Päivärinta 2005, 27.)

Päiväkeskustoimintaa kehitetään asiakkailla teetetyin tyytyväisyyskyselyn avulla. Kysely tehdään joka toinen vuosi ja palautteita hyödynnetään palvelujen suunnittelussa. Myös työntekijät osallistuvat jatkuvaan oman työnsä arviointiin, jotta palvelujen laatu olisi korkeatasoista ja henkilöstö motivoitunutta, sitoutunutta ja ammattitaitoisia. (Jyväskylän päiväkeskusten laatukäsikirja 2013, 4,7.)

Aiempaa tutkimustietoa päiväkeskuksista, etenkin tulevaisuuden päiväkeskustoiminnasta on melko vähän. Vesa Vainiomäen (2008) ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyössä pääaiheena on Jyväskylän kaupungin päiväkeskusten laatu ja painopistealueet. Osatavoitteena hänellä on ollut myös tulevaisuuden päiväkeskuksen visiointi. Kuukkasen & Rimpiläisen (2013) opinnäytetyössä käsitellään tulevaisuuden päiväkeskusta. Opinnäytetyö – Spesiaalipaikkoja ikäihmisille visioi tulevaisuuden päiväkeskustoimintaa Jyväskylän keskusta-alueella. Päiväkeskustoimintaa kehittäviä opinnäytteitä ja yliopistoasteisia Pro graduja on tarjolla, jotka kuitenkin rajoittuvat silloisen toiminnan kehittämiseen, eivät visioi päiväkeskustoiminnan tulevaisuutta.

Jyväskylän kaupungin työntekijöistä koostuva Uuden sukupolven organisaatio - työryhmä kehittää päiväkeskustoimintaa jatkuvasti asiakkaiden toiveiden ja tarpeiden mukaan. Työryhmä kehittää toimintaa tämän hetkisten asiakkaiden toiveiden mukaan sekä jalkautumalla muun muassa kaduille ja eri tilaisuuksiin kuulemaan eläkeikäisten senioreiden ajatuksia tulevaisuuden päiväkeskustoiminnasta. Jyväskylän kaupungin päiväkeskusten esimiehelle tekemäni haastattelun mukaan, vanhusten määrän kasvu, kasvava palveluntarve sekä vanhuskuvan muuttuminen ovat olleet osaltaan edesauttamassa työryhmän perustamista. Jyväskylän päiväkeskuksen tavoite on pysyä mukana muuttuvassa ajassa. (Ahvenainen 2013).

3 TULEVAISUUDEN VANHUSPOLITIikka

“Vanhuspolitiikalla vastataan niihin taloudellisiin ja sosiaalisiin odotuksiin, joita eri väestöryhmät ja julkinen valta kohdistavat iäkkäiden ihmisten asemaan ja elinoloihin.” Vanhuspolitiikka ymmärretään vanhusten aseman ja tarpeet huomioon ottavana yhteiskuntapolitiikkana. Maailmankonferenssin, Suomen toimikunnan mukaan vanhuspolitiikka käsittää ne kaikki toimenpiteet, joilla pyritään myönteisesti vaikuttamaan vanhusten asemaan yhteiskunnassa. Vanhuspolitiikkaa tarvitaan myös iäkkäiden ihmisten itsenäistä selviytymistä edistämään ja korvaamaan toimintakyvyn heikkene-
misen aiheuttamia ongelmia. (Raassina 1994, 3–4.)

Suomen vanhusväestön määrä tulee lisääntymään tulevina vuosikymmeninä huomattavasti. Väestörakenteen muutos johtuu eliniän pitenemisestä ja alhaisesta syntyvyydestä. Näin ollen lasten ja nuorten määrä vähenee, työikäinen väestö supistuu ja iäk-

käiden määrä kasvaa nopeasti. Vuoteen 2030 mennessä 65 vuotta täyttäneitä on 1,4 miljoonaa eli 600 000 henkeä nykyistä enemmän. 75 vuotta täyttäneitä 700 000 henkeä, eli yli kaksinkertainen määrä nykyiseen verrattuna. (Virnes ym. 2006, 9–10.) Suomi tulee olemaan väestön ikääntyessä Euroopan vanhimpia maita parin vuosikymmenen kuluttua (Seppänen 2006, 63).

Väestörakenteen muutokset tulevat aiheuttamaan yhteiskunnalle monenlaisia haasteita. Väestön vanheneminen on julkisessa keskustelussa mielletty huolenaiheeksi etenkin taloudellisten seikkojen valossa. Vanhusten huoltoon liittyvät järjestelyt kuten palvelujen järjestäminen kuntakohtaisesti, on yksi keskeisimmistä yhteiskuntapolitiikan huolenaiheista. (Helander 2006, 7.) Seppäsen (2006, 65) teettämässä tutkimuksessa pääkaupunkiseudun vanhuksista yli 40 prosenttia oli sitä mieltä, että vanhushuolteen kokonaisuus ei vastaa heidän tämänhetkisiin tarpeisiin.

Silfverberg (2013, A14) kirjoittaa, että Suomen suurimpia haasteita tulevaisuudessa ovat ikäihmisten määrän kasvu. Etenkin työikäisten ihmisten vähydestä keskustellaan. Artikkelin mukaan eläkeyhtiö Ilmarisen talousjohtaja, Jaakko Kiander on sitä mieltä, että olisi välttämätön saada uusia työntekijöitä vanhenevan väestön suomeen. Työikäisiä, mutta pian eläkkeelle siirtyviä ihmisiä huolettaa, kuka heitä hoitaa tulevaisuudessa. Huoli ei ole turha, sillä 20 vuodessa 75-vuotiaiden määrä kaksinkertaistuu, samassa ajassa hoitajamäärä puolittuu. Punkan (2013, A6) kirjoittamassa artikkelissa Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen ikäihmisten palveluiden päällikkö Harriet Finne-Soveri miettii, jos nykymuotoista vanhusten laitoshoidon jatketaan, se varataan vain niille, jotka kuolevat.

3.1 Tulevaisuuden vanhus

Jokaisen sukupolven vanhukset ovat erilaisia. Vanhuskuvaan vaikuttavat sen sukupolven elämänhistoria, elämäntyyli, arvot ja ajattelutavat. Sota-ajan vanhus on elinolojensa vuoksi ollut erilainen kuin nykyajan vanhus. Muutokset jonkin sukupolven kollektiivisesti kokemissa elinoloissa synnyttävät myöhemmin erityyppisiä iäkkäiden ryhmiä kuin ennen muutoksia. (Raassina 1994, 9.) Martelius (2013, B8) kirjoittaa nykypäivän vanhusten toiveista, jotka poikkeavat aikalailla niistä mielikuvista, joista ajatellaan vanhusten pitävän. Artikkelissa kättilö ja erikoissairaanhoitaja, Seniorisäätiön vapaaehtoistyönohjaaja Sirkka Holmberg kysyi vanhuksilta itseltään, millaista kult-

tuuria he itse haluavat tänä päivänä kuluttaa. Vastaukset yllättivät, koska ne eivät olleet-kaan Säkijärven polkkaa tai Karjalan kunnalla -musiikkia. Nykypäivän vanhukset ovat eläneet nuoruutensa 1950- ja 60-luvuilla, ja kaipaavat aktiivista kulttuurielämää ja parhaiden nuoruusvuosiensa huvituksia. Vanhusten toiveissa oli jatsia, esiintyvien taiteilijoiden kuten J.Karjalaisen tai Pave Maijaseen esiintymisiä, karaokea, teatteria ja jopa samba-karnevaaleja. Nykypäivän vanhus kaipaa toden teolla taidetta ja kulttuuria elämäänsä.

Raassina (1994) kuvaa Vanhuspolitiikka ”Lähtökohdat tulevaisuudelle” -kirjassaan tulevaisuuden vanhusta monen eri tekijän valossa. Hän puhuu teoksessaan tulevaisuudesta, joten voidaan otaksua vuonna 2013, että hänen visionsa ovat osaltaan jo toteutuneet. Voitaneen myös otaksua, että Raassin väittämät pätevät vielä tästäkin eteenpäin. Hän kirjoittaa muun muassa työstä ja toimeentulosta, koulutuksesta, terveydestä, toimintakyvystä, sosiaalisista verkostoista, elinympäristöstä ja asumisesta, arvoista ja osallistumisesta. Näitä edellä lueteltuja käsitteitä seuraavissa kappaleissa.

Eläkkeelle siirrytään tulevaisuudessa yhä useammin teollisuus- ja palveluammateista maatalouden sijaan. Naisilla on pitkä työhistoria kodin ulkopuolella ja yhtäjaksoisen työuran tilalle tulee monia pätkittäisiä jaksoja. Eläkkeelle jäätyään yhä useampi hyväkuntoinen on valmis jatkamaan työntekoa, toimeentulonkin vuoksi. Tulevaisuuden vanhus on tottunut korkeaan elintasoon. Taloudellinen vakaus lisää heidän valinnanmahdollisuuksiaan elämäntyyliin, asumisessa ja palvelujen käytössä. (Raassina 1994, 9.)

Tulevaisuuden vanhuksilla on yhä useammalla yleissivistävä ja ammatillinen koulutus. Etenkin kaupungeissa vähintään keskiasteen koulutuksen suorittaneiden määrä kasvaa nopeasti. Sen lisäksi, että koulutettu väestö omaksuu aiempia sukupolvia paremmin esimerkiksi terveelliset elämäntavat, he ovat kriittisiä palvelujen ja etuuksien suhteen. He haluavat antaa oman luovan panoksensa tarvitsemiensa palvelujen kehittämiseen ja järjestämiseen. (Raassina 1994, 10.)

Tulevaisuuden vanhukset ovat keskimäärin nykyistä vanhempia, mutta toimintakykyisempiä. Aktiivinen elämänvaihe kestää todennäköisesti pidempään. Toimintakykyisyyteen vaikuttavat sairauksien erilaiset painottumiset sekä elinympäristö. Vain pieni vähemmistö tarvitsee tulevaisuudessa pitkäaikaista laitoshoidoa. (Raassina 1994, 10.)

Sonkin, Rönkä, Petäkoski-Hult & Södergård (1999, 25) visioi vuoden 2030 vanhusta siten, että valtaosa hallitsee senaikaista IT-teknologiaa, matkustaa, harrastaa paljon ja yhä suurempi osa vanhuksista asuu kahdessa EU-maassa ja jakaa aikansa kahden asunnon sekä kesäasunnon kesken.

Perheet ovat pienempiä tulevaisuuden vanhuksilla. Monet ovat kokeneet avioeron ja eläneet uusperheissä. Lapsettomien naisten määrä on huomattava. Sosiaaliset suhteet ja läheiset ihmissuhdeverkostot eivät ole enää niin tiiviitä, joka aiheuttaa entistä enemmän suurta turvattomuutta ja riippuvuutta sosiaalipalveluista. Siitä huolimatta vanhukset pitävät tärkeimpänä huolenpidon antajana perheenjäseniä ja lähiomaisia, mutta eivät halua jäädä pelkästään sen varaan. (Raassina 1994, 11.)

Vanhusväestön kasvaessa asumisolojen ja muun elinympäristön kehittäminen vanhusten tarpeita vastaavaksi on yksi vanhuspolitiikan tärkeimmistä haasteista. Apuvälineiden ja muun teknologian kehittyminen mahdollistaa vanhusten asumisen omissa kodeissaan, jolloin ei tule pakkoa laitoshoidon. Suurimmalla osalla vanhuksista on puolisonsa kanssa omistusasunto kaupungissa tai taajamassa. Kodin ja laitoshoidon väliin sijoittuvat pienryhmäkodit ja muut hoito- ja asumisratkaisujen yhdistelmät yleistyvät. (Raassina 1994, 11.)

Tulevaisuuden eläkeikäinen näkee eläkkeelle siirryttyään elämänsä positiivisessa valossa - mahdollisuutena vapaaseen elämään. Elämä on ollut muutosrikasta työssä, perheessä ja muussa elinympäristössä. Tulevaisuuden eläkeläinen on muutosvalmis myös vanhuksena. Tavanomainen vanhuksiin yhdistetty konservatiivisuus katoaa. Arvostetaan itsemääräämisoikeutta, itsensä toteuttamista ja kehittämistä työssä ja erilaisten harrastusten kautta. 2000-luvun eläkeläiset ovat suurelta osin kaupungista ja näin ollen nauttivat kaupunkielämän tarjoamista mahdollisuuksista. (Raassina 1994, 12.) Valtiotieteentutkimuskeskuksen selvitys osoittaa, että työeläkkeen reaalitaso tulee kasvaamaan huomattavasti. Tulevilla eläkeläisillä on 20 vuotta aikaa elää hyväkuntoista elämää työstä jäätyään, ennen kuin vanhuuden vaivat alkavat tuntua. (Sonkin ym. 1999, 24.)

Tulevaisuuden vanhukset tulevat aktivoitumaan esimerkiksi yhteiskunnallisesti. He muodostavat omia vaikuttajaryhmiä omien asioiden ajamisessa ja myös laajemmin yhteiskunnassa. (Sonkin ym. 1999, 24.) Heillä on potentiaalia omien etujensa puolus-

tamiseen esimerkiksi järjestöjen kautta. Vanhukset ovat aktiivisia palvelujen käyttäjiä ja yhteisöllisyyden edistäminen ja lisääminen muodostuu tärkeäksi, jonka puolesta voidaan toimia esimerkiksi omaehtoisen kansalaistoiminnan kautta. (Raassina 1994, 13.)

3.2 Vanhusväestön osuuden kasvun vaikutukset

Vanhusväestön suhteellisen osuuden kasvaessa on selvää, että heidän yhteiskunnallinen asema ja arvostus tulevat lisääntymään nykyisestä. Kaupan ja palvelun aloilla toimivat yritykset tulevat kiinnostumaan taloudellisesti hyvinvoivista vanhuksista ja ottavat tämän asiakasryhmän entistä enemmän huomioon. Vanhusväestön tarpeet huomioidaan yhä enemmän tutkimuksessa ja tuotekehittämissä, kun näiden taloudellinen merkittävyys markkinoilla kasvaa nykyisestä. (Sonkin ym. 1999, 24.)

Peltomäki (2013, A6) kirjoittaa, että vanhusten määrän lisääntyminen on niin iso rasite yhteiskunnalle, ettei pienen syntyvyyden ja vähäisen maahanmuuton maa tule kestämään sitä ongelmitta. Artikkelissa pohditaan, miten vanha ja raihnainen maa voitaisiin pelastaa teknologian avulla. Artikkelissa arvioidaan, että vuonna 2030 kaikkiaan 100 työtuloa saavaa henkilöä elättää yli 70 muuta ihmistä, joista valtaosa on vanhuk- sia. Tällä hetkellä huollettavien määrä on noin 50. Sosiaali- ja terveydenhuollon tietohallinnon professori Kaija Saranto toteaa artikkelissa: *“Niin se vain on, ettei mistään löydy sellaista määrää vuodepaikkoja tai henkilökuntaa, että Suomen vanheneva väes- tö saataisiin niillä hoidettua.”* Teknologian avulla voitaisiin esimerkiksi vähentää vanhusten turhia käyntejä terveyskeskuksissa, mikäli kevyt hoito kuten ruumiintoi- mintojen mittaus voitaisiin tehdä tekniikan avulla kotona.

Helosvuoren (2005, 26) mukaan ikärakenteen muutosta, jossa vanhusväestön määrä väkiluvusta on huomattava, voidaan tarkastella mahdollisuuksien valossa. Hänen mu- kaansa vanhukset eivät ole vain rasite ja kustannuserä vaan suuri resurssi ja voimava- ra. Vaikka iäkkäiden määrä nousee, se ei välttämättä tarkoita hoivan tarpeen kasvua, koska vanhukset ovat hyvän terveytensä ansiosta toiminnallisia. Vanhusten verkostos- sa on paljon sosiaalista ja inhimillistä pääomaa sekä osaamista. Sukupolvien välisten suhteiden ja keskinäisen vuorovaikutuksen edistäminen on mahdollista. Hänen mu- kaansa vanhusten voimavarojen ja toimintamahdollisuuksien lisääminen on yhteis- kunnalle, kirkolle ja muille vanhustyössä toimijoille positiivinen kehittämishaaste.

Viime vuosina on ikärakenteen muuton seurauksena alettu korostaa seniorikansalaisien merkitystä niin sanotun hiljaisen tiedon välittäjinä. Hiljaisella tiedolla viitataan siihen kokemukseen ja tietoon, mikä on kertynyt työuran aikana. Eläkkeelle siirryttyään seniorikansalaisen on mahdollista kouluttautua tukihenkilöksi ja toimia vapaaehtoisena mentorina tai neuvonantajana erilaisilla toimialoilla. Tällainen mentoritoiminta on alkanut yleistyä myös Suomessa. Toiminta tukee myös sukupolvien välisen yhteyden vahvistamista. (Helander 2006, 82.)

3.3 Vanhuspalvelustrategia

Hyvinvointiyhteiskuntamme taustalla olevat arvot edellyttävät kunnossa olevia vanhuspalveluja. Tulevaisuuden vanhusväestön määrän kasvu on herättänyt sekä yhteiskunta- että kuntatasolla keskustelun vanhusten palvelujen turvaamisesta. Väestön vanheneminen asettaa kunnille niiden rakenteisiin ja toimintatapoihin kohdistuvia haasteita. (Virnes ym. 2006, 5.)

Väestön ikääntyminen vaatii kunnilta suunnitelmallista ja aktiivista ikäpolitiikkaa, joka ottaa huomioon ikäryhmien tarpeet ja mahdollisuudet. Kunnat voivat omilla valinnoillaan, päätöksillä ja toimenpiteillä vaikuttaa siihen, millaiseksi tulevaisuus muodostuu. (Virnes ym. 2006, 13.) Ikäihmisten palvelujen laatusuositus ohjaa kunnissa vanhusten asioiden puolesta vastaavien toimijoiden työtä. Sosiaali- ja terveysministeriön arvion mukaan ikääntyneiden kanssa työskentelevät ovat pitäneet laatusuositusta myös tärkeänä suunnittelun ja kehittämisen välineenä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 7.)

Ikäihmisten palvelujen laatusuositus on sosiaali- ja terveysministeriön sekä kuntaliiton yhteistyössä laatima strategian suunnittelua helpottava väline. Sen avulla kunnat voivat kehittää palvelurakenteita paikallisista tarpeista ja voimavaroista lähtien. Suositus auttaa kuntia muun muassa toiminnallisten linjausten asettamisessa, asianmukaisuuden arvioinnissa, tavoitteiden toteutumisessa, budjettivarojen käytössä sekä antaa suuntaviivoja, joiden perusteella kuntalaiset voivat arvioida kuntapalvelutasoa ja toimintatapoja ja tehdä kehittämis ehdotuksia. Vuonna 2001 laadittu suositus koskee kaikkia sosiaali- ja terveysalan palveluja, mutta keskittyy erityisesti vanhusten kotihoitoon, palveluasumiseen ja laitoshoittoon. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2001, 5.)

Ensimmäinen ikäihmisten palvelujen laatusuositus tehtiin vuonna 2001. Sosiaali- ja terveysministeriö laati yhteistyössä kuntaliiton ja Stakesin kanssa vuonna 2008 uusi-
tun suosituksen, jossa kerrotaan sen ottavan huomioon *“ikäntymispolitiikan ajankoh-
taiset valtakunnalliset linjaukset, laatusuositusten arviointien tulokset, uusimman tut-
kimustiedon sekä toimintaympäristön muutokset. Erityisesti meneillään olevalla kun-
ta- ja palvelurakennemuutoksella on merkittäviä vaikutuksia ikääntyneiden palvelu-
järjestelmään.”* (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 9.) Heinäkuun 1. päivänä, vuon-
na 2013 tuli voimaan uusi vanhuspäivälaki. Vanhuspäivälaki sisältää myös vii-
meaikoina paljon puhuttaneen laatusuosituksen, jossa ilmenee, kuinka monta hoita-
jaa suositellaan vanhusta kohti palvelutaloissa. (Pohjanpalo 2013, A7).

Ikäihmisten palvelujen laatusuosituksen tavoitteena on edistää ikäihmisten hyvinvoin-
tia ja terveyttä sekä parantaa palvelujen laatua ja vaikuttavuutta. Laatusuositus tukee
kuntia ja yhteistoiminta-alueita kehittämään ikäihmisten tarpeita yhdessä ikäihmisten,
muiden kuntalaisten, palvelujen käyttäjien ja heidän läheisten, järjestöjen, yrittäjien ja
seurakunnan kanssa. Suositus sisältää strategisia linjauksia kolmelta osa-alueelta: (1)
hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ja palvelurakenteen kehittäminen, (2) henki-
löstön määrä, osaaminen ja johtaminen ja (3) asumis- ja hoitoympäristöt. (Sosiaali- ja
terveysministeriö 2008, 9.)

Palvelujen laatusuosituksen yhtenä osa-alueena on hyvinvoinnin ja terveyden edistä-
minen ja ehkäisevä toiminta. Kuntalaisten hyvinvoinnin turvaamisella ja neuvontapal-
veluiden kehittämisellä on lainsäädännöllinen perusta. Kunnan on muun muassa huo-
lehdittava asukkaistensa terveysneuvonnasta ja terveystarkastuksista, terveysnäkökoh-
tien huomioon ottamisesta kaikessa toiminnassa sekä ohjauksen ja neuvonnan järjes-
tämisestä. Kuntaa veloitetaan myös toimimaan sosiaalisten olojen kehittämiseksi ja
epäkohtien poistamiseksi. Uusitussa suosituksessa sanotaan, että ikäihmisten tervey-
den ja hyvinvoinnin edistämiseen kannattaa panostaa kaikin keinoin, koska sillä on
laaja-alaiset ja kauaskantoiset seuraukset esimerkiksi itsenäisen suoriutumisen kannal-
ta. Sanotaan myös, että ikääntyneiden määrää ratkaisevampi tekijä kustannusten ja
rahoituksen näkökulmasta on ikäihmisten terveyden ja hyvinvoinnin ylläpitäminen.
(Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 21.) Päiväkeskuksien tavoite on tukea kaikin ta-
voin vanhuksen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja näin ollen edistää itsenäistä suoriu-

tumistaan kotona mahdollisimman pitkään (Jyväskylän päiväkeskusten laatukäsikirja 2013, 3).

Laatusuosituksen terveyden edistämisen strategisissa linjauksissa (2008, 22) todetaan harrastus-, virkistys- ja kuntoutustoiminnan sekä mahdollisuuden vertaistukeen olevan tärkeitä ikääntyneille ihmisille. Kunnan lisäksi yksityisten, kolmannen sektorin ja seurakunnan tarjoamat palvelut auttavat ikääntyneiden osallisuuden ja aktiivisen elämisen tukemisessa. Päiväkeskustoiminta on yksi tämääntyypinen toimintamalli, joka toimii yhteistyössä muun muassa seurakunnan kanssa.

3.4 Kuntakohtaiset strategiat

Ikäihmisten palvelujen laatusuosituksen (2008, 15–16) mukaan jokaisella kunnalla tulee olla valtuuston hyväksymä ikäpoliittinen strategia. Strategian toimeenpano tulee olla kytketty kunnan talousarvioon ja -suunnitelmaan. Strategiassa otetaan huomioon laaja-alaisesti kuntalaisten tarpeet ja voimavarat kaikessa toiminnassa, kuten liikenne- ja asuntopolitiikassa, kulttuuri- ja harrastustoiminnassa, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä sekä oppimisen ja osallisuuden mahdollistamisessa. Virnes ym. (2006, 37) toteaa ikäpolitiikan linjaamisen, toteuttamisen ja arvioinnin olevan kunnissa monivaiheinen prosessi. Yksinkertainen ikäpoliittinen strategia on kunnan toiminnan punainen lanka. Strategia toimii johtamisen ja päätöksenteon tukena sekä sen avulla voidaan vastata tulevaisuuden haasteisiin.

Strategia laaditaan yhteistyössä eri hallintokuntien, palvelujen käyttäjien, kolmannen sektorin, elinkeinoelämän ja muiden toimijoiden kanssa. Kuntakohtaisissa strategioissa määritetään toimintaympäristön muutosten ennakointi sekä visio ja strategiset linjaukset ikäihmisten palvelujen ja hyvinvoinnin turvaamiseksi niin, että palvelujen painopiste on lähipalveluissa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 15–16.) Vaara (2013, A23) kirjoittaa Kalasatamaan valmistuneesta uutuuskorttelista, jonne keskitettiin kaikki ikäihmisten palvelut. Uutuuskorttelissa on kyse juuri tällaisesta lähipalvelun muodosta, jossa yhdistetään monenlaista asumista samaan kortteliin, jolloin palvelut ovat kaikkien saatavilla tarpeen vaatiessa. Kotikorttelin lähelle pääsee sairaanhoitajan neuvontatuokioon tai vara-avaimen voi jättää neuvontapalveluun. Omassa vuokra-asunnossa asuminen mahdollistaa yksityisyyden ja itsenäisyyden, mutta palvelut ovat koottu keskitetysti. Yhteisöllisyydestä vastaa asukkaiden apuna oleva sosiaalityötaus-

tainen asukasisännöitsijä. Hän neuvoo asumiseen liittyvissä asioissa ja järjestää yhteistä toimintaa kuten retkiä, lukupiirejä ja kieltenopiskelua.

Kunnan ikäpoliittisen strategian sisällöstä, toteutumisesta sekä laadun kehittymisestä on tiedotettava kuntalaisille. Kunta voi itse päättää miten se informoi. Erilaisten tiedotteiden, neuvontapalveluiden, palveluoppaiden, ehkäisevien koti-käyntien ja kunnan internet-sivujen kautta tieto kulkee kuntalaisille ja palvelujen käyttäjille itselleen. Kuntalaissa sanotaan, että valtuuston on pidettävä huolta siitä, että kuntalaisilla on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa asioiden suunnitteluun, valmisteluun ja päätöksentekoon. Osallisuuden huomioon ottaminen edellyttää, että ikäihmisten erilaiset voimavarat, kuten poliittiset, sosiokulttuuriset ja taloudelliset voimavarat otetaan paremmin huomioon niin paikallisella kuin laajemmalla tasolla. Osallisuutta edesauttavia väyliä ovat foorumit, jotka mahdollistavat tiedonvaihdon kuten asukasillat, yhteistyö järjestöjen, seurakuntien ja yksityisten palveluntuottajien kanssa. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2008, 14–15.)

Kunnan tehtävä on seurata ja arvioida säännöllisesti strategian toteutumista. Lautakunnat, toiminnallinen johto, esimiehet ja työntekijät seuraavat omien toimialojensa vaikuttavuutta, tuloksellisuutta, tehokkuutta ja asiakkaiden tyytyväisyyttä ja analysoivat muutostarpeita, pääasiassa palveluiden sekä hyvinvoinnin ja terveyden nykytilasta, kunnan johdolle. Analyysin avulla selviää tarpeet ja kehittämiskohteet, sekä onko toiminta ollut onnistunutta kunnan ja erityisesti kuntalaisten kannalta. Strategian toteutus on pitkäaikainen prosessi, joka edellyttää kunnassa toimivien ammatillisen, luottamushenkilöjohdon ja henkilöstön saumatonta yhteistyötä. Strategia avataan toimialan, toimintayksikön, tiimin ja yksittäisen työntekijän tavoitteiksi. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2008, 18.)

Jyväskylän kaupungin strategisessa linjauksessa ja toimeenpano-ohjelmassa (2008, 6) sanotaan, että seuranta ja kehittäminen on kaikkien yhteinen asia. Jokaisen hallintokunnan tulisi ennakoida omassa toiminnassa ennen kaikkea tulevaisuuden väestökehityksen vaikutukset, vaikkakin päävastuu vanhusten palveluiden käytännön toteutuksesta on kuntien vanhuspalveluista vastaavalla henkilöstöllä apunaan yhteistyökumppanit. Espoossa vanhuspolitiikan ohjelman toteutumista ja uudistamista seuraa kaupunginvaltuuston perustama oma työryhmä. Työryhmä seuraa ja arvioi vanhuspoliittista ohjelmaa vuosittain. (Virnes ym. 2006, 38.)

4 SOSIOKULTTUURINEN INNOSTAMINEN PÄIVÄKESKUSTYÖSSÄ

Vainiomäen (2008, 37) Jyväskylän alueen päiväkeskuksien laatua selvittelevässä opinnäytetyössä kävi ilmi, että tulevaisuuden päiväkeskuksiin halutaan monenlaista virkistävää ohjelmaa. Olennaisimpana vastauksissa korostuivat asiakkaiden vaikuttamismahdollisuus omiin asioihin ja osallisuus päiväkeskustoimintaan näiden omilla ehdoilla ja vielä siten, että toiminta olisi ikää kunnioittavaa. Sosiokulttuurinen innostaminen antaa mahdollisuuden omaehtoiseen ja osallistavaan toimintaan myös päiväkeskuksissa ikäihmisten kanssa. Sosiokulttuurista innostamismenetelmää ei sovelleta ainoastaan vanhustoimintaan. Se on ollut suosittu menetelmä myös nuorten kanssa tehtävässä työssä. (Kurki 2007)

Marteliuksen (2013, B8) kirjoittamassa artikkelissa vapaaehtoistyön suunnittelija Kirsti Holmberg kertoi monen ikääntyvän loukkaantuvan, jos hänestä käytetään sanaa vanhus. Hän ajattelee sen johtuvan siitä, että kun ihminen vanhenee, hän muuttuu kansalaisesta toiminnan kohteeksi, taakaksi, jota muut siirtelevät mielensä mukaan ja jolta ei enää kysytä. Holmberg on omassa työssään entisenä vanhainkodin johtajana ja nyt eläkkeelle, vapaaehtoistyön suunnittelijan työstä, siirtyneenä halunnut olla taistelemassa tätä näkemystä vastaan. *”Vaikka ihminen on vanha, se ei tarkoita, etteikö hän edelleen olisi osallinen omaan elämäänsä”* toteaa Holmberg artikkelissa. Ikäihmisten hoitoa ja palvelua koskevan laatusuosituksenkin mukaan laadukas palvelu on tavoitteellista ja se mahdollistaa asiakkaan osallistumisen oman toimintansa suunnitteluun (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2008, 31).

Vanhustyön keskusliiton kunniapuheenjohtaja Jaakko Tuomi (2013, 5) pohtii kirjoittamassaan artikkelissa ikääntyneiden itsenäistä osallistumista ja asemaa lakien ja säästöjen valossa. Hänen mukaansa osallisuudesta on saatu valtioneuvoston ohjeistustakin, kun sisäasiainministeriö toteutti valtakunnallisen osallisuushankkeen, jonka raportti julkaistiin syksyllä 2000. Raportti jakaa osallistumisen neljään eri ryhmään: 'Tieto-osallisuus' eli kuntalaisten oikeus tiedon saantiin ja tuottamiseen, 'suunnitteluosallisuus' eli valmisteluun liittyvää vuorovaikutusta, 'päätösosallisuus' eli suoraa osallistumista palvelujen tuottamista ja omaa asuinalueita koskeviin päätöksiin ja 'toimintaosallisuus' eli kuntalaisen omaa toimintaa elinympäristössä tai palvelu- ja toimintayksiköissä. Artikkelissa kerrataan vanhaa määritelmää, jonka mukaan osallisuus on mukaan ottamista, osallistamista. Osallistamisessa hyödynnetään ikääntyneen

omia voimavaroja sekä toisaalta yhteisön voimavaroja. Osallistumiseen sisältyy elementit: olen mukana pohtimassa omia tai yhteisiä tarpeita, voin tehdä ehdotuksia, voin kuunnella ja tulla kuulluksi. Valkonen (2013, 8) kysyi, pitkän uran vanhusten tutkimusten parissa työskennelleeltä emeritus professori Simo Koskiselta, mikä on hyvää ikääntymistä. Hänen mukaansa vanhusten oman subjektiivisen näkemyksen mukaan parhaiten ikäännyttään, kun saadaan aktiivisesti osallistua ympäristön ja yhteisön toimintaan. Hyvään ikääntymiseen kuuluu myös se, että ikäihminen tulisi tietoisesti omista voimavaroistaan ja mahdollisuuksistaan. Vanhuksen voimavaroja voidaan hyödyntää hänen itsensä, perheen, suvun, yhteisön, yrityksen ja koko kansakunnan tasolla.

Sosiokulttuurinen innostaminen on syntynyt toisen maailmansodan jälkeen Ranskassa ja levinnyt sieltä muualle maailmaan. Varsinaisena ammattina innostaminen syntyi 1960-luvulla vapaaehtoistyön pohjalta. Syy innostamisen leviämiseen Suomessa on osaltaan ”suurten ikäluokkien” vanhenemisessä, joka on luonut paineita uusien ajattelun- ja toimintatapojen löytymiselle. Tarvittiin sosiokulttuurisen innostamisen kaltaisia menetelmiä, joiden avulla herätettäisiin ihmisten tietoisuutta ja saataisiin heitä liikkeelle. Näiden lisäksi haluttiin edistää sosiaalista kommunikaatiota, lisätä vuorovaikutusta ihmisten välillä ja kehittää dialogisia ihmissuhteita - toisin sanoen haluttiin parantaa ihmisten elämää. (Kurki 2007, 75.) Semin mukaan (2007, 143) sosiokulttuurisen innostamisen tavoite on inhimillisen yhteisön ja hyvän arkipäivän tavoittelu, jossa yhdistyvät sosiaalinen, kasvatuksellinen ja kulttuurinen toiminta. Innostamisen sosiaalinen toiminta pyrkii esimerkiksi luomaan uusia ystävyysuhteita, kasvatuksellinen toiminta pyrkii opettamaan uutta ja kulttuurisen toiminnan tarkoituksena on tuoda erilaisia mahdollisuuksia yhteiskunnastamme esille.

Kurjen (2007, 15, 85) mukaan nykypäivän vanhusten vapaa-ajan tukeminen on järjestettyä viriketoimintaa ja valmiiksi suunniteltuja ohjelmia. Hänen mukaansa heidät ikään kuin velvoitetaan tiettyyn toimintaan. Vanhuksia itseään ei tuolloin kuulla, vaikka kerrankin heillä olisi elämässään aikaa miettiä mitä he haluavat. Vapaamuotoinen aika olisi Kurjen mukaan vasta sitten täyttä ja nautittavaa, kun sen saisi täyttää luovasti ja omaehtoisesti. Vanhusten oma osallistuminen työn suunnittelusta arvioitiin saakka sekä vuorovaikutuksessa toimiminen on innostamisen lähtökohta. Semin mukaan (2007, 143) innostamisen toiminnassa on kyse vanhuksen tarpeista ja toiveis-

ta. Siihen kuuluu voimavara keskittynyt ajattelu, jossa tiedostamattomat voimavarat yritetään saada tiedostetuiksi ja ymmärretyiksi.

Kun sosiokulttuurista innostamista halutaan käyttää työkaluna onnistuneesti, on kiinnitettävä huomiota sekä menetelmän teoriaan että käytännön seikkoihin. Käytännön toimet ilman teoriaan pohjautuvaa tavoitetta saattaa jäädä puuhasteluksi, jolla ei tavoiteta muuta kuin ajan kuluminen. Ohjaajan olisi pohdittava persoonan merkitystä yhteisössä ja kuinka persoonan ja yhteisön vuorovaikutusta voitaisiin kehittää sosiokulttuurisen innostamisen avulla. (Kurki 2007, 99.) Innostajan kaksi päätavoitetta ovat herättää henkiin elämää siellä, missä sitä ei ole sekä tukea ja saada liikkeelle niitä kykyjä, jotka jo ovat, vaikka ne olisivat heikot ja tiedostamattomat (Kansalaisyhteiskunta 2013).

Sosiokulttuurinen innostaminen on myös aina päämäärätietoista ja suunniteltua toimintaa. Työntekijän tulee tiedostaa kaikki vaiheet: kuka tekee, mitä tekee, miksi tekee, miten tekee, minkä avulla, keiden kanssa, missä, milloin ja mikä on projektin perustelu. Toisin sanoen selvitetään, paljonko ihmisiä on mukana toiminnassa, keitä he ovat, mistä he tulevat, mitä he tekevät, mistä he unelmoivat, mikä on heidän tietoisuutensa taso ja niin edelleen. On hyvä myös miettiä, mitä on tarkoitus tehdä, mikä on projektin luonne tai teema sekä, mitkä on tavoitteet ja onko toiminnalla tarkoitus ratkaista tai kehittää jotain. (Kurki 2007, 87.)

Ikäihmisten kanssa tehtävän työn neljä perusteemaa ovat kommunikaatio, affektiivinen suhde, autonomia ja itsearvostus, joiden tulisi kulkea mukana kaikessa tekemisessä. Kommunikaatio voidaan suunnitella esimerkiksi niin, että lähdetään liikkeelle jostakin heille tärkeästä ja rakkaasta aiheesta. Annetaan heidän puhua valitusta aiheesta, jonka jälkeen teemaa voidaan laajentaa ajankohtaisiin kysymyksiin, sanomalehtien aiheisiin, televisio-ohjelmiin tai muuhun, riippuen heidän kiinnostuksensa kohteistaan. Aktiivinen kuuntelu sekä arvostuksen osoittaminen verbaalisella että nonverbaalisella tasolla tulee välittyä. (Kurki 2007, 92.)

Affektiivinen suhde eli hyvä tunnesuhde ikäihmisen kanssa on työn perusta. Suhteessa tulee olla lämpöä ja empatiaa. Ilmaistaan avoimesti kiintymystä ja hellyyttä, ei tuomita, vaan kuunnellaan kärsivällisesti. Autonomia on myös ensiarvoisen tärkeää, jonka toteutumista voidaan edesauttaa tiedostamalla, millaisista asioista ikäihminen itse suo-

riutuu ja mihin hän tarvitsee apua. Hänen tulee tehdä mahdollisimman pitkään omat askareensa, ettei hän tule riippuvaiseksi muista. Itsearvostus liittyy paljon edelliseen eli itsearvostus välittyy tunteesta, että luotetaan ja voi kokea itsensä hyödylliseksi ja välttämättömäksi. Siitäkin syystä on tärkeää antaa ikäihmiselle tehtäviä kykyjensä mukaan. (Kurki 2007, 92–93.)

Sosiokulttuurisessa innostamisessa tärkeää on, että yhteys ympärillä olevaan yhteiskuntaan säilyy. Innostaminen käsittää kaiken sen, mitä ikäihmisten kanssa erilaisissa laitoksissa kuten päiväkeskuksessa tehdään. Työn pitäisi olla jatkumo, kokonaisuus ei vain lyhyitä erillisiä ohjelmia. Kysymys on asiakkaiden mahdollisimman täyteläisen arkipäivän luomisessa, joka vaatii ikäihmisen elämään perehtymistä, kokonaistilanteen tutkimista ja kartoittamista, kuten millainen tekeminen on mahdollista tilan ja ympäristön puitteissa. Tarkoituksena ei ole täyttää tyhjyyttä ja kulutella aikaa vaan etsiä henkeä ja merkitystä elämälle sosiokulttuurisen innostamisen avulla. (Kurki 2007, 94–100.)

Innostamisen metodina käytetty kommunikaatio voi olla myös syvempää, kuin ihmisten välinen sanallinen vuorovaikutus. Se voi olla taiteen ja kulttuurin keinojen käyttämisestä kokemuksellisesti ja elämyksellisesti niin, että tekemisessä on vanhuksen elämäkerrallisuus läsnä. Toiminta voi olla kuvallista, tarinallista tai liikunnallista, jossa käytetään valokuvia, sanataidetta, teatteria, musiikkia sekä tanssia. Erilaisten ilmaisukanavien käytön avulla voidaan lähestyä ja syventää kommunikointitapoja, stimuloida aistitoimintoja sekä pitää yllä kognitiivisia ominaisuuksia. (Semi 2007, 143–144.)

Suomessa ei ole vielä varsinaisia ammatillisia innostajia, mutta toki ikäihmisten kanssa toimivat, innostamisen ajatuksen sisäistäneet työntekijät voivat toimia innostajina nimikkeestä riippumatta (Kurki 2007, 94). Ulkopuoliset taiteilijat tai taidealan opiskelijat voivat vetää toimintaa erilaisina projekteina, tapahtumina ja työpajoina. Työntekijöiden on helpompi inspiroitua sekä käyttää omaa luovuuttaan ja herkkyyttään rohkeasti ja ennakkoluulottomasti, kun innostamisen toimintaan perustuvia työpajoja tarjotaisiin myös heille. (Semi 2007, 143.)

Sosiokulttuurisen innostajan ammattilaisen ominaisuuksia on valtavasti. Hänen persoonansa tulisi olla tunne-elämältään kypsä, psyykkisesti tasapainoinen, itsensä hyväksyvä, itseensä luottava ja todellisuudentajuinen. Taipumuksiltaan hänen tulisi olla

dynaaminen, mielikuvituksellinen, joustava, resursseja omaava, organisointikykyinen ja ongelmia ymmärtävä. Asenteissa tulisi näkyä palvelun henki, kiinnostus muita ihmisiä kohtaan, tasapuolisuus, kestävyys ja hyvä tahto. Suhdetasolla hänen tulisi olla kykenevä kommunikaatioon, hänessä tulisi olla johtajuutta, kykyä saada ihmiset kiinnostumaan, suggestiivista eli tehoavaa voimaa ja yhteistyön henkeä. Innostajan persoonaan liittyvistä odotuksista huolimatta monen tyyppiset ihmiset voivat toimia innostajina. Yksi perus-sääntö kuitenkin on, että innostaa ei voi, jos itse ei ole innostunut. Vanhusten parissa toimivalla innostajalla täytyy olla tietoa ikääntymisestä ja vanhenemisprosessista eli gerontologiasta. Hänen tulee olla myös tietoinen vanhuksiin kohdistuvista asenteista, asemasta yhteiskunnassa ja psykologiasta. (Kurki 2007, 108–110.)

5 TYÖN TAVOITE JA AINEISTONKERUU

Opinnäytetyön tavoite on visioida tulevaisuuden päiväkeskuksen toimintaa. Toiminnan visioimisessa tulevien päiväkeskusasiakkaiden toiveilla on ollut suuri merkitys. Yhteiskuntamme eläkeikäinen väestö on vuosien saatossa tulevaisuuden päiväkeskuksen asiakasjoukko. Halusin kysyä näiltä ikäihmisiltä, millaisia toiveita ja odotuksia heillä on tulevaisuuden päiväkeskukseen liittyen.

Tässä työssä toteutettiin kysely yhdeksälle Virtapiirin asiakkaalle eläytymismenetelmää apuna käyttäen. He kirjoittivat vapaamuotoisen tarinan, kehystettömästä apunaan käyttäen, tulevaisuuden päiväkeskuksesta, omista kiinnostuksen kohteistaan ja toiveistaan. Jyväskylässä toimiva Virtapiiri yhteisö järjestää sosiaalista toimintaa eläkeikäisille. Jyväskylän kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden internet-sivuilla (2013) Virtapiirin toimintaa kuvataan yhdessä olemisen ja tekemisen piireiksi, jotka kokoontuvat sivukylillä. Ryhmissä asiakkaat saavat päättää itse, mitä haluavat tehdä. Useimmiten toiminnan sisältö on visailua, retkeilyä, senioritansseja, asiantuntijavierailuja ja liikuntaa. Virtapiiriläisistä koostuvat tutkimushenkilöt ovat iältään 66–81 vuotiaita.

Ensimmäisellä kerralla käydessäni Oravasaaren Virtapiirikerhossa, kerroin asiakasjoukolle opinnäytetyöstäni sekä tutkimushenkilöiden tarpeellisuudesta. Vapaaehtoisia asiakkaita tutkimushenkilöiksi ilmoittautui yhdeksän. Seuraavalle kerralle, he olivat

kukin valmistautuneet kirjoittamaan eläytymismenetelmätarinan tulevaisuuden päiväkeskustoimintaan liittyen.

Virtapiiriläisten lisäksi tarinan kirjoitti kaksi Jyväskylässä toimivaa päiväkeskusohjaajaa. Molemmat heistä ovat tehneet päiväkeskustyötä kymmeniä vuosia ja jäävät pian eläkkeelle. He halusivat kirjoittaa näkemyksistään yhteisen version, joten vertailu erilaisten näkemysten suhteen oli mahdotonta. Mielenkiintoista olisi ollut tutkia heidän molempien omia näkemyksiä ja visioita, mutta pyynnöstäni huolimatta he tekivät yhteisen tarinan, joten heidän mielipiteensä päiväkeskuksen tulevaisuudesta ovat yhteneväiset.

Eläytymismenetelmällä tuotetun aineiston lisäksi haastattelin sähköpostitse Jyväskylän päiväkeskusten palvelupäällikköä Eila Ahvenaista. Haastattelu ei ole osa eläytymismenetelmällä työstettyä aineistoa vaan erillinen, työn edetessä aiheelliseksi katsomani lisäaineisto. Sain häneltä tarpeellista tietoa ”Uuden sukupolven organisaatio” –työryhmästä. Haastattelussa sain vastauksia kysymyksiini, mihin uuden päiväkeskuksen suunnittelu pohjautui heidän työryhmässään, millaiset tekijät olivat vaikuttamassa prosessin aloitukseen ja miten tietoisia organisaatiossa toimivat henkilöt ja päiväkeskustyöntekijät ovat vanhusten tulevaisuuden tilasta. Haastattelussa esille tullutta tietoa, käytän opinnäytetyön aineistona. Uuden sukupolven organisaatio –työryhmä toimii tälläkin hetkellä, mutta käsittelyssä olevat asiat muuttuvat ajan myötä. Uuden päiväkeskuksen suunnitteluun liittyvä prosessi on meneillään, se elää jatkuvasti ja suunnitelmaa toteutetaan erilaisia menetelmiä hyödyntäen. Tulevaisuuden kehittämistyöstä vastaavat henkilöt osallistuvat senioritapahtumiin, joissa toiveita tulevaisuuden päiväkeskukseen liittyen kysytään ikäihmisiltä itseltään. Tällä hetkellä Uuden sukupolven organisaatiossa käsitellään palvelulinjauksia. Jotkut käsiteltävät asiat ovat julkista tietoa, jotka ovat nähtävillä Jyväskylän kaupungin nettisivuilla. Nettisivuilla on yksittäisen kansalaisen mahdollista kommentoida antaen omia näkemyksiä suunnitelmiin, jotka ovat osaltaan vaikuttamassa tehtäviin päätöksiin.

Sain tutkimusaiheen Jyväskylässä toimivalta päiväkeskusohjaajalta, mutta työ ei kuitenkaan ole tilaustyö. Tämän tutkimuksen aineistona käytettävän haastattelumateriaalin keräämiseen sain luvan Jyväskylän kaupungin sosiaali- ja terveystalouden aluejohtaja Sirkka Karhulalta. Tutkimusluvan tarvitsin, koska työssä käytin tutkimushen-

kilöinä Jyväskylän kaupungin asiakkaita sekä työntekijöitä. Lupa myönnettiin 28.3.2012.

6 TUTKIMUSMENETELMÄ JA AINEISTON ANALYSOINTI

Tutkimuksen aineiston keräsin eläytymismenetelmää mukaillen. Aineiston analysoinnissa käytin eläytymismenetelmälle suositeltavaa teemoitteluanalyysia. Ajankohtaista tietoa Jyväskylän alueen päiväkeskuksien tulevaisuuden visioista sain kaupungin päiväkeskusten palvelupäälliköltä, Eila Ahvenaiselta sähköpostihaastattelun välityksellä. Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus.

6.1 Eläytymismenetelmä

Eläytymismenetelmällä tutkimusaineiston keräämisen keinona tarkoitetaan pienten esseiden, lyhyehköjen tarinoiden kirjoittamista annetun kehyskertomuksen avulla. Kehyskertomuksen mielikuvien mukaan henkilöiden tulee kirjoittaa pieni tarina, joka mielikuvituksen avulla vie esitetyn tilanteen eteenpäin tai sitten kuvaa mitä ennen kehyskertomuksessa esitettyä tilannetta on voinut tapahtua. (Eskola 1998, 10.)

Eläytymismenetelmätarinat eivät välttämättä ole todellisia vaan mahdollisia kuvauksia siitä, mikä saattaa toteutua (Eskola 1998, 10). Eläytymismenetelmän avulla tehty kysely jättää sisällölle mahdollisimman suuren vapauden. Sen hyviä puolia ovat joustavuus ja edullisuus. (Eskola 1998, 260.) Aaltolan ja Vallin (2010, 84) mukaan eläytymismenetelmän tutkimusalueena on ollut tulevaisuuden tutkimus, johon se heidän mukaansa sopii varsin hyvin.

Eläytymismenetelmän kehyskertomus ”Tulevaisuuden päiväkeskus” oli tässä opinnäytetyössä seuraavanlainen: *“Kuvittele itsesi 10–15 vuoden päähän. Olet silloin seniori ja kaipaat mahdollisesti mielekkyyttä ja virikkeellisyyttä arkipäiviisi. Läheisen päiväkeskuksen toiminta voisi olla juuri se mitä kaipaat. Millaista toiminnan pitäisi olla, jotta jatkaisit käyntejasi siellä tutustumiskäynnin jälkeen? Visioi toimintaa ja palveluja, käytä mielikuvitustasi!”*. Kehyskertomuksen avulla Virtapiirin asiakkaat kirjoittivat oman näkemyksen ”Tulevaisuuden päiväkeskus” –aiheesta.

Eläytymismenetelmässä keskeistä on variointi eli kahden tai useamman kehyskertomuksen luominen. Useampien kehyskertomusten luomisella voidaan selvittää, mitkä seikat vastauksessa muuttuvat, kun kehyskertomuksissa muutetaan jotain keskeistä elementtiä. (Eskola 1997, 59.) Selkeyden säilyttämiseksi tässä opinnäytetyssä käytettiin vain yhtä kehyskertomusta. Voidaan ajatella, että mahdollisessa toisessa kehyskertomuksessa henkilöt olisivat miettineet, millaista olisi päiväkeskus-toiminta, johon he eivät haluaisi osallistua tutustumiskäynnin jälkeen. Näin ollen vertailu ei-toivotun ja toivotun toiminnan välillä olisi ollut mahdollista.

Eskolan mukaan eläytymismenetelmässä on mielenkiintoista se, että se ei tarjoa automaattisia ratkaisuja ja valmiita kaavoja, vaan aineistojen avulla autetaan henkilöt aktiiviseen työhön. Eläytymismenetelmän ja laadullisen tutkimuksen yhdistelmässä ei vain pyydetä valmiita vastauksia tutkijan laatimiin kysymyksiin vaan vastaajat voivat vapaasti luoda käsityksensä tutkittavasta asiasta. Tarinoiden pohjalta tutkija voi löytää uusia näkökulmia, ei vain todentaa ennestään epäilemäänsä. (Eskola 1998, 12.) Aaltolan ja Vallin (2010, 75) mukaan eläytymismenetelmällä toteutetut kertomukset eivät niinkään kerro, miten asiat täsmälleen ovat vaan ennemminkin, miten ne voisivat olla. Täsmällisten vastausten sijaan ne antavat lisää kysymyksiä ja mahdollisuuksia tutkijalle.

Virtapiirin asiakkailta ei ollut kokemusta päiväkeskustoiminnasta, vaikkakin Virtapiirin toiminta on ikään kuin yksi osa päiväkeskuksen kokonaisajatuksista. Virtapiiriä voisi verrata päiväkeskuksen sosiaalista toimintakykyä edistäväksi elementiksi. Lähtökohta tarinoiden luomiseen ei siis lähtenyt mistään aiemmin koetusta vaan henkilöt saivat visioida päiväkeskusta mielikuvien innoittamana.

Vastauksien näkökulmaa laajensi päiväkeskusohjaajille tehty samanlainen kysely. Eläytymistarinan kirjoitti kaksi päiväkeskusohjaajaa, jotka ovat työskennelleet alalla kymmeniä vuosia. Virtapiiriläisten ja päiväkeskusohjaajien vastauksista johdetut tulokset on tässä työssä eroteltu, vaikkakin heidän yhteneväiset toiveensa on nähtävissä samassa osiossa. Päiväkeskusohjaajien toiveet, joita ei esiintynyt Virtapiiriläisten toiveissa, ovat omana osionaan.

6.2 Kvalitatiivinen tutkimus

Kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta on pidetty ikään kuin epämääräisenä ja sattumanvaraisena. Se ei ole tarkkaan rajattu, eikä saavuta yksityiskohtaisia tuloksia numeroin tai prosentein. Laadullinen tutkimus elää prosessimaisena virtana aineiston keruusta aina analyysin toteuttamiseen ja tulosten tulkintaan. Usein jo aineistonkeruuvaiheessa tutkijalta vaaditaan analyysiin liittyvää osaamista, koska alustavaa tulkintaa joudutaan tekemään jo aineistoa koottaessa. (Aaltola & Valli 2010, 18–20.)

Laadullinen tutkimus voi olla osa jotain suurempaa tutkimusta, kuten tilattu esitutkimus tai -selvitys johonkin isoon kokonaisuuteen. Tutkijalta ei vaadita tarkkaa tutkimustehtävien esittämistä työn alkuvaiheessa, se voi koitua vain haitaksi. Näin ollen laadullinen tutkimus antaa vapauden luovalle soveltamiselle. Laadullisen tutkimuksen tekijä pääsee myös ikään kuin sisäpuolelta tarkkailemaan tutkittaviaan, ja näin ollen suhde heihin, sekä tutkittavaan asiaan voi muodostua etäisen ja objektiivisen sijaan subjektiivisemmaksi kuin on toivottavaa. Oman roolin sisäistäminen on tärkeää, tunteiden sekoittumista tutkimustyöhön tulisi kaikissa menetelmissä välttää. (Aaltola & Valli 2010, 19–22.)

6.3 Teemoitteluanalyysi

Aaltolan ja Vallin mukaan (2010, 85) eläytymismenetelmäaineistoa voi analysoida ihan niin kuin mitä tahansa laadullista aineistoa. Aineiston analysoinnissa on käytetty eläytymismenetelmälle ominaista teemoitteluanalyysia. Tekstimassasta on pyrittävä löytämään tutkimusongelman kannalta olennaisimmat aiheet. Kyseessä olevassa tutkimuksessa etsitään vastausta kysymykseen - Millainen on tulevaisuuden päiväkeskus? Teemat koostuvat asioista, jotka teksteissä mainitaan useampaan kertaan eli on pyrittävä löytämään teemat, jotka ovat suosituimpia. Teemoittelu on suositeltava analysointitapa, jonkin käytännöllisen ongelman ratkaisemisessa. Teemoittelun avulla teksteistä saadaan esille kokoelma erilaisia tuloksia esitettyyn kysymykseen. (Eskola 1998, 134–137.)

Tutkimusongelman kannalta olennaisimpien teemojen selvittelyn lisäksi tutkimuksessa tulee esille, kuinka monta “ääntä” kyseinen teema on saanut. Kertomuksista oli myös mahdollisuus kirjoittaa joitakin suoria lainauksia. Sukupuoli ja ikä tulevat esille

suorien lainauksien yhteydessä. Teemojen äänen laskussa on otettu huomioon vain Virtapiiriläisten toiveet, jotka tulevat esille myös esittämässäni diagrammissa. Aineistoa purettaessa, kirjoitin kaikki tutkimushenkilöiden toiveet eli teemat allekkain, joten pystyin helposti numeroimaan, kuinka monta niin sanottua “ääntä” kyseinen teema oli saanut. Näin ollen suosituimmat teemat erottuivat helposti useampien teemojen joukosta. Punaisella numerolla erotin ohjaajien toiveet Virtapiiriläisten toiveista. Näin ollen oli mahdollista päätellä, missä teemoissa he ovat samoilla linjoilla.

Oli mielekästä erottaa Virtapiirin asiakkaiden ja ohjaajien toiveet toisistaan ja tässä työssä Virtapiirin asiakkaiden toiveet olivat pääosassa. Virtapiiriläiset ovat määrällisesti tämän opinnäytetyön tutkimushenkilöiden pääjoukko. Lisäksi tulosten tarkastelussa on tuotu esille ohjaajien toiveita tulevaisuuden päiväkeskuksesta omana osiona. Ohjaajien näkemykset eroavat Virtapiiriläisten toiveista joiltain osin ja joitain heidän näkemyksiä ei esiinny yhdenkään Virtapiirin asiakkaan kirjoituksessa. Ohjaajien näkemykset ovat tutkimuksen kannalta varteenotettavia, koska eroavaisuudessa voi olla kyse tiedosta ja kokemuksesta, jota on päiväkeskusohjaajille kertynyt työvuosien myötä.

7 TULOSTEN TARKASTELUA

Eläytymismenetelmällä saadut tulokset tulee esille siten, että tässä esitetään teemoja, joita Virtapiiriläiset ovat toivoneet tulevaisuuden päiväkeskukselta. Mainitsen kyseessä olevan teeman yhteydessä päiväkeskusohjaajien toiveen, mikäli samat teemat esiintyvät myös ohjaajien eläytymismenetelmäkertomuksissa. Tarkastelen päiväkeskusohjaajien toiveita myös erikseen omassa osiossaan. Tuloksia tarkastelen teoriaan peilaten. Olen myös liittännyt hieman omia kokemuksia tulosten tarkasteluun. Päiväkeskustyöstä olen saanut kokemusta työskennellessäni eri pituisissa työsuhteissa Jyväskylän kaupungilla vuosien 2010-2012 aikana.

7.1 Virtapiiriläisten toiveet

Tulosten tarkastelussa tuli ilmi, että yli puolet tutkimuksen liittyvistä tarinan kirjoittajista, pitivät tärkeimpänä päiväkeskuksissa tarjottavaa **ruoka- ja kahvitarjoilua**. Yhdeksästä asiakkaasta kuusi sivusivat ruuan saannin tärkeyttä muiden asioiden ohessa.

“*Sellaiset kuin ruokailuajat pitää olla ajallaan*”, 81-vuotias mies kirjoitti. “*Kevyt ateria olisi toivottava ja kahvit*”, toivoi puolestaan nainen 74 vuotta. Myös päiväkeskusohjaajien tarinassa tuli esille ruokailun järjestämisen tärkeys. Tulevaisuuden päiväkeskusta koskettavassa opinnäytetyössä Kuukkanen ja Rimpiläinen (2012, 55) kirjoittavat, että päiväkeskuksissa tarjottavaa lämmintä ruokaa pidetään tärkeänä. Se saattaa olla monelle ikäihmisille päivän ainoa lämmin ja muiden asiakkaiden seurassa syötävä ateria.

Fyysinen toimintakyky ja sen heikentyminen mietitytti tulevia asiakkaita toiseksi eniten. Kävi ilmi, että kaikista vastanneista viisi toivoivat **seniorijumppaa** päiväkeskuksiin. “*Toivoisin voimieni mukaan jumppaa*”, nainen 77 vuotta kirjoitti. Monipuolisesta liikunnan harrastamisesta voi tulla tulevaisuuden ikäihmisille elämäntapa. Uskoisin, että aikaisemmin liikuntaa ei tarvinnut harrastaa niin kuin nykyään, koska ruumiillinen työ oli sen verran raskasta ja sen avulla ihmiset pysyivät toimintakykyisempinä. Tulevaisuudessa eläkkeelle siirtyvä vanhus on vielä aktiivinen ja toimelias ja haluaa ylläpitää kuntoaan, terveyden merkityksenkin kannalta. Myös päiväkeskusohjaajat mainitsivat tarinassaan toiveen liikunnan harjoittamiseen tulevaisuuden päiväkeskusta visioitaessa.

Kolmannelle sijalle analyysissä valikoitui kaksi teemaa. **Elävää musiikkia -laulua ja soittoa** toivoi yhdeksästä asiakkaasta neljä. 74-vuotias nainen totesi, ”*päiväkeskuksissa voisi myös käydä vierailevia lauluryhmiä.*” Nainen 77 vuotta kirjoitti, “*toivoisin voimieni mukaan yhteislaulua.*” Kolmanneksi teemaksi nousi myös **retket**. Nainen 74 vuotta kirjoitti, “*virkeistä olisi päästä myös retkille -teatteriin, elokuvaan.*” Tarinoista kävi ilmi, että musiikki niin itse tuottamana kuin toisten esittämänä, on merkityksellistä. Ylen aamu-TV:n (2010) haastattelussa olleet laulaja, Tarja Merivirta ja terveydenhoitaja, Hilkka Raekallio kertoivat, miten piristävästi musiikki vaikuttaa vanhusten elämään. Raekallion mukaan laulu vaikuttaa kokonaisvaltaisesti ikäihmisen hyvinvointiin. Hän kertoi, kuinka esimerkiksi muistisairaiden asiakkaiden kanssa musisoidessa, voi lähes puhumaton vanhus laulaa hienosti koko kappaleen, muistaen sen sanasta sanaan.

Analysoinnissa pidemmälle edetessä olennaisimpien teemojen erottuminen harveni. Yhdeksästä vastaajasta kolme toivoivat kuutta eri toimintaa tulevaan päiväkeskukseen. Näitä neljännen sijan saaneita toiveita olivat **peseytyminen ja sauna, pelien**

pelaaminen, menneiden muistelu ja tarinointi, kyytipalvelu, terveydenhoitajan vierailu ja käsityöt.

“Lisäksi peseytymismahdollisuus, saunakin. Moni vanhus tarvitsee siihen apua”, kirjoitti nainen 74 vuotta. “Sauna pitää olla kaksi kertaa viikossa. Puhtaus on hyvin tärkeä asia”, 81-vuotiaan miehen mielestä. Tällä hetkellä päiväkeskustoiminnassa tarjotaan mahdollisuus saunomiseen, mikäli ei itse kotona kykene peseytymään. Kylvetys on asiakkaalle tärkeä, sosiaalinen tapahtuma peseytymisen lisäksi. Vanhusta riisussa, kylvettäessä ja pukiessa on mahdollisuus vaihtaa ajatuksia ilman muun ryhmän läsnäoloa. Etenkin tulevaisuudessa, kun perheet pienenevät ja läheiset suhteet eivät ole enää niin merkittäviä, ikäihmiset tarvitsevat henkilökohtaisia kontakteja. Päiväkeskusohjaajat olivat kirjoittaneet, että tarvitaan palveluita kotona asumisen tueksi, kuten kylvetys tarvittaessa.

Peleistä mainittiin bingo, korona, shakki ja Afrikan tähti. ”Lapsuuden aikaisia pelejä”, toivoi 71-vuotias mieshenkilö. Pelit ovat musiikin tavoin silta menneisiin hetkiin ja tapahtumiin. Pelien avulla palataan ajassa lapsuuteen ja nuoruuteen ja ovathan ne yhteishenkeä kohottavia, mukavia hetkiä.

Menneiden muistelua toivoi yksi henkilö ja kaksi asiakasta kirjoittivat pitävänsä tarinoiden kertomisesta. On voimaannuttavaa päästä kertomaan omasta työhistoriastaan tai perheestään muille päiväkeskusasiakkaille. Päiväkeskustoiminnan asiakaslähtöisyyttä suunniteltaessa tulisi Jyväskylän päiväkeskusten laatusuosituksen mukaan (2013, 5) ottaa huomioon asiakkaan aiemmat harrastukset ja elämänhistoria.

Kyytipalvelun puolesta kirjoitti nainen 80 vuotta, “päiväkeskuksiin tulisi olla kuljetuksia ja avustuksia. Syrjäkyläen asukkaat jäävät usein aivan yksin mökkeihinsä.” “Edullinen kyytipalvelu, jos asuu syrjäseudulla”, pariskunta 66-vuotias nainen ja 68-vuotias mies kirjoittivat. Kyytipalvelun mainitsivat myös päiväkeskusohjaajat tarinassaan. Päiväkeskuksiin järjestetään tällä hetkellä maksullinen kuljetus, joka hakee asiakkaan kotiovelta asti. Palvelun säilyttämisellä mahdollistetaan monen huonompikuntoisen vanhuksen tulo päiväkeskukseen.

Asiakkaat toivoivat terveydenhoitajan vierailua, verenpaineen mittausta ja mahdollisuutta kysellä erilaisista terveyteen liittyvistä kysymyksistä. “Valistushammashoitajan

vierailua”, toivoi mies 70 vuotta. Opinnäytetyössä on tullut ilmi, että tulevat ikäihmiset ovat kouluttautuneita ja he ovat tehneet pitkän työhistorian. Heitä pidetään valveutuneina ja aktiivisina ja heillä on halu olla osallisena omaan elämäänsä. (Raassina 1994, 10.) Voidaan ajatella tulevien vanhusten arvostavan, että heillä on mahdollisuus kysellä ammattilaiselta heidän elämäänsä liittyvistä asioista, kuten ravinnosta ja terveydestä. Kuukkanen & Rimpiläinen (2012, 59) toteavat opinnäytetyössään ikäihmisten toivovan päiväkeskuksiin luentoja ja infotilaisuuksia ja muun muassa ravitsemus- ja terveysneuvontaa. Myös päiväkeskusohjaajat puolsivat mahdollisuutta terveystarkastuksiin sekä terveydenhoitajan vierailuun.

Käsityöt ja askartelu esiintyivät kolmen naisasiakkaan kertomuksissa. Miesten kertomuksissa ei esiintynyt kädentöiden toiveita. Miesten käsillä tekeminen on mahdollisesti hieman fyysisempää ja useimmiten ulkotöihin liittyviä askareita. Käsillä tekeminen ja työn konkreettisen tuloksen näkeminen on arvokas kokemus itse kullekin. Myös päiväkeskusohjaajat kirjoittivat käsitöiden tekemisen tärkeydestä. He mainitsivat tiloista, jotka sallivat kädentöiden harjoittamisen ja niitä tulisi saada kaikkiin päiväkeskuksiin. Samassa yhteydessä päiväkeskusohjaajat kirjoittivat tarinaansa asiakkaiden oman osaamisen käyttöönotosta. Päiväkeskuksissa on asiakkaina osaavia ja lahjakkaita eri aloilta tulleita henkilöitä. Asiakkaiden itseohjautuvissa ryhmissä kunkin henkilön taitoja jaettaisiin muille ryhmäläisille ja osallistuminen olisi kollektiivista, voimavaralähtöistä ja voimaannuttavaa.

Viidenneksi teemaksi erottui useita toiveita. Yhdeksästä asiakkaasta kaksi toivoivat: **ulkoilua, lasten vierailua, lepopaikkaa ja käsi- ja jalkahoitoja.**

Ulkoileminen esiintyi kahden asiakkaan tarinassa. Se voidaan niin ikään myös ajatella liittyvän liikunnan harjoittamiseen, joka erottui teemoista toiseksi suosituimmaksi toiveeksi. Halusin kuitenkin tuoda sen omana osiona, koska asiakkaat olivat sen kirjoittaneet ulkoilun muodossa. Liikunnan harrastamista päiväkeskuksissa toteutetaan kuntosalilla tai ohjatun tuolijumpan muodossa. Ulkoilun mahdollistaminen päiväkeskuspäivän aikana olisi hyvä, koska silloin voisi saada seuraa ja apua työntekijästä, mikäli huonompikuntoinen vanhus kaatuu tai väsähtää kesken matkan. Nainen 80 vuotta kirjoittikin, *”ulkoilu on myös tarpeellista. Tähänkin tarvitaan avustajaa.”*

Kertomuksissa tuli ilmi, että tulevat asiakkaat haluaisivat lasten vierailevan päiväkeskuksissa. *“Yhteiseloä lasten kanssa sekä päiväkotilaisten että koululaisten”*, kirjoitti pariskunta, 66-vuotias nainen ja 68-vuotias mies. Nainen 72 vuotta toivoi, *“tapaamisia lastentarhalaisten kanssa.”* Tällä hetkellä Jyväskylässä ollaan jonkin verran yhteisissä tapahtumissa ja toimitaan yhteistyössä päiväkotilaisten ja koululaisten kanssa. Luhtisen päiväkeskus Jyväskylässä, sijaitsee samassa rakennuksessa päiväkodin ja kehitysvammaisten toimintakeskuksen kanssa. Vuonna 2005 käyttöön otettua palvelukeskusta suunniteltiin alusta asti erilaisten ryhmien yhdessä toimimisen paikaksi. Taloissa rinnakkain elävät kehitysvammaiset, vanhukset ja lapset. Vanhukset saavat olla keskellä touhukasta arkea ja lapset eivät ihmettele vanhuksen pyörätuolia tai tärisevää kättä. Samoin vammaiset ovat muiden joukossa, eivät eristettyinä omiin oloihinsa. Luhtisessa saadaan yhdessä aikaan monenlaista, musiikkihetkestä juhliin ja askartelutuokioihin. (Alaranta-Saukko 2013, 8.)

”Eri ikäpolvien kohtaaminen on arvokas asia”, Ukkonen-Mikkola (2011, 5) kirjoittaa tehdyssään väitöstutkimuksessa, mikä käsittelee sukupolvien kohtaamisia lasten ja vanhusten yhteisessä palvelukeskuksessa. Hänen mukaansa tutkimuksessa nousi esille yksi, kaikkia osapuolia (lapsia, vanhuksia, henkilökuntaa) koskettaneen tekijän - mahdollisuuden yhteisöllisyyden kokemiseen. Hänen tutkimuksessaan sukupolvien yhteinen toiminta osoitti, että sillä on merkitystä lapsen itsetunnon ja sosiaalisen kehityksen tukemisessa sekä lapsen kiinnittymisessä omaan kulttuuriin. Vanhukset taas kokivat saavansa sisältöä elämäänsä. Ukkonen-Mikkola toteaa, että tulosten perusteella voi päätellä lasten ja vanhusten yhteisen palvelukeskuksen olevan toimiva ja kehittämisen arvoinen varhaiskasvatuksen ja vanhusten palvelujen muoto. Merkittävä on myös opinnäytetyön tutkimukseen osallistuneen 80-vuotiaan naisen eläytymistarinassa esille tullut kommentti, *“Niin ne olivat ennenkin vanhanajan perheyhteyksissä samassa vanhat ja nuoret. Kyllä heiltä saa paljon elämän viisauttakin.”*

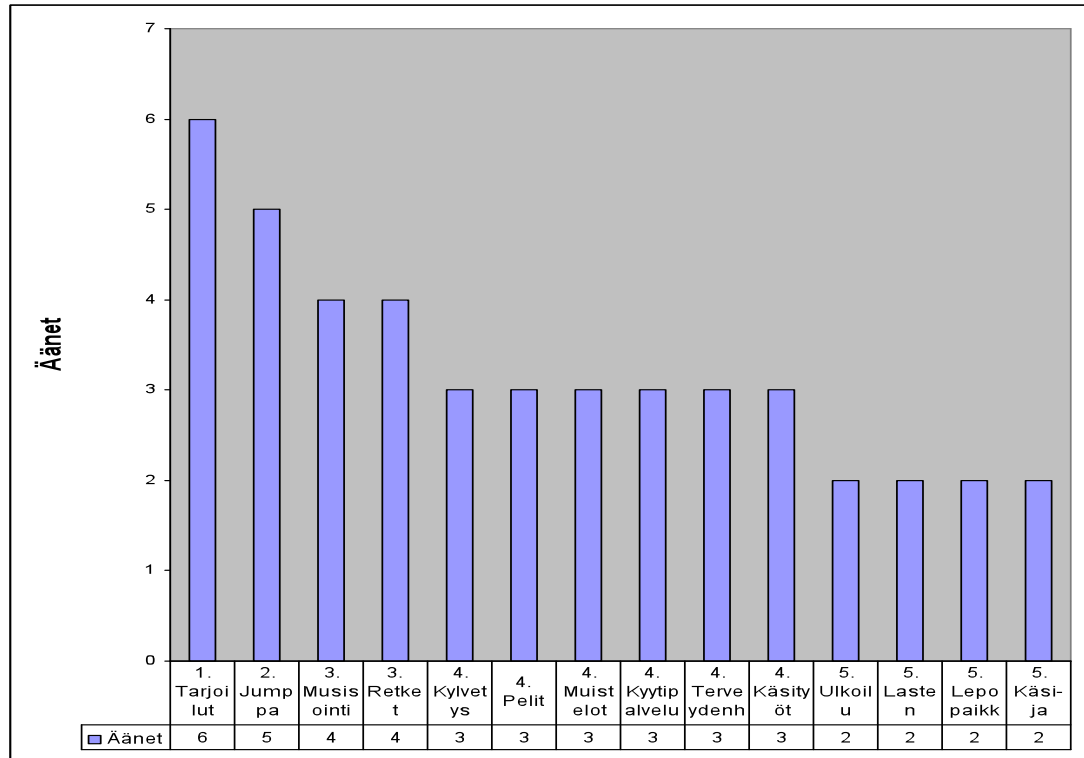
Valkonen (2013, 24) kirjoittaa artikkelissaan järjestetystä Innolukio-kilpailusta. Innolukio on kaikille Suomen lukiolaisille järjestettävä vuosittainen idea- ja innovaatiokilpailu. Yksi vuoden 2012 kilpailun aiheista oli lisätä nuorten ja ikäihmisten kohtaamista. Kilpailuun osallistuttiin vastaamalla kysymykseen: Miten lisätä nuorten ja ikäihmisten kohtaamista, yhdessäoloa ja yhteistä toimintaa. Kilpailun kokonaisuudesta kahdeksanneksi sijoittuneet Siilinjärven lukion oppilaat saivat rahapalkinnon lisäksi viettää ikimuistoisia hetkiä vanhustentalo, Akuliinassa. Palvelutaloon tutustumisen

jälkeen, nuoret jakautuivat pienryhmiin ja vierailivat omalla ajallaan palvelutalossa vanhusten luona. Vanhusten kanssa seurustelun lisäksi, he katselivat valokuvia, juttelivat historiasta ja auttoivat talon asukkaita kaikin keinoin. ”*Sota-ajat ja evakkotarinat avasivat nuorten silmiä historian tapahtumista ja vanhukset selvästi virkistyivät*”, toiminnanjohtaja Leena Korhonen kertoo artikkelissa.

Tarinoissa asiakkaat toivoivat myös mahdollisuutta levähtämiseen päiväkeskuspäivän aikana. Pariskunta 66-vuotias nainen ja 68-vuotias mies toivoivat, ”*jos väsy saisi olla pitkällään.*” 80-vuotias nainen kirjoitti, ”*Jokaisella olisi hyvä olla myös oma soppensa, jossa saisi hiljentyä ja olla itsensä kanssa. Sitä ihminen välillä tarvitsee.*” Kaikista päiväkeskuksista tulisi löytyä tällainen tila levähtämiseen ja rauhoittumiseen.

Vain alle neljäsosa kirjoittaneista henkilöistä piti käsi- ja jalkahoitoa tärkeänä. Nainen 74 vuotta kirjoitti, ”*jalkahoito joskus. Vanhus ei saa varpaiden kynsiä itse leikattua, eikä muutenkaan jalkojaan hoidettua.*” Pariskunta, 66-vuotias nainen ja 68-vuotias mies puolestaan toivoivat, että ”*maksua vastaan voisi saada pientä hierontaa, käsi- ja jalkahoitoa.*” Päiväkeskusohjaajat pitivät käsi-, jalkahoito- ja kampaamopalveluita tärkeänä ja ne tulisikin heidän mielestä säilyttää toiminnassa. He kirjoittavat, että ne ovat palveluita, joita päiväkeskuksen asiakkaat itse voisivat mahdollisesti tarjota. Asiakkaiden joukossa saattaa olla käsi- tai jalkahoidon ammattilaisia ja he voisivat tarjota omaa osaamistaan toisten hyväksi.

Kuvassa 1 tulee ilmi Virtapiiriläisten toiveet. Analyysissä esille nousseet teemat ovat esiintymistiheyden mukaan enimmäisjärjestyksessä. Yhden äänen teemoja en ole ottanut tässä tarkastelussa huomioon.

KUVA 1. Kooste Virtapiiriläisten toiveista

1. Ruoka- ja kahvitarjoilu
2. Seniorijumppa
3. Laulu ja soitto
3. Retket
4. Peseytyminen ja sauna
4. Pelit
4. Menneiden muistelu
4. Kyytipalvelu
4. Terveystoimittajan vierailu
4. Käsityöt
5. Ulkoilu
5. Lasten vierailut
5. Lepopaikka
5. Käsi- ja jalkahoidot

7.2 Päiväkeskusohjaajien toiveet

Päiväkeskusohjaajien tarinassa otetaan kantaa tulevaisuuden päiväkeskusten **tila-, esteettisyys ja sijaintipolitiikkaan**. Ohjaajat toivovat useita, pieniä päiväkeskuksia ihan niin kuin Jyväskylässä tällä hetkellä on. Yksi suuri niin kutsuttu “vanhusmarketti” ei ole toivomuslistalla. Viihtyisään ja helppokulkuiseen ympäristöön sekä lähiöihin että kaupunkeihin toivotaan monikerroksisia ja tiloiltaan monipuolisia päiväkeskuksia. Henkilöstön toivotaan olevan **moniammatillisia osaajia** eli ruohonjuuritason osaajia ja asiantuntijoita.

Tilapolitiikkaan liittyen ohjaajat toivoivat päiväkeskukseen nurkkausta, joka toimisi kohtaustapaikkana kahvikupin ääressä ”maailmanparannusta” varten. Nurkkauksessa voisi myös lukea sekä käyttää nettiä. Tilojen tulisi toimia monipuolisesti kulttuurin, liikunnan ja käsityön tekemiseen. Ohjaajat pitävät tärkeänä **itseohjautuvuutta** ja toivovat, että tiloissa itsenäisesti toimiminen olisi mahdollista, mutta myös tarvittaessa voisi saada ohjausta. He toivoivat kirpputoritoiminnalle tiloja, jossa mahdollistuisi myös omien valmistamien tuotteiden myynti.

Ohjaajien tarinassa esiintyy usein **asiakkaiden oman osaamisen käyttöönotto**. Eri- laisten palveluiden kuten kampaamo-, jalkahoito- ym. –palveluiden tilaaminen ulkopuoliselta on turhaa, jos omista asiakkaista löytyy eri alojen osaajia. Asiakkaiden osaamisen käyttöönotto on heidän mielestään suotavaa.

Ohjaajat pitävät tärkeänä **tukipalveluita**, joita päiväkeskus tälläkin hetkellä tarjoaa kotona asumisen tueksi. Tukipalvelut sisältävät asiakkaalle kaiken mahdollisen palvelun, mitä hän on halukas ottamaan, kuten kylvetyksen ja ruoan. Tukipalvelupäivänä asiakas kuljetetaan kerran viikossa kotoaan läheiseen päiväkeskukseen. Ohjaajat toivovat palvelupäivään asiakkaan yleistilan tarkastelua sekä tarvittaessa **terveydenhoitajan terveystarkastusta**. He eväävät kuitenkin liian rajatun hoito- ja palvelusuunnitelman käytön, kun taas **empatiaa ja yhdessäoloa** toivotaan paljon. Tähän yhteyteen haluan liittää yhden vanhuksen tärkeän toiveen, joka ei tullut yhden “äänensä” ansios- ta mainitaksi Virtapiiriläisten toiveissa laisinkaan, *“tulla halituksi, jos haluaa”*, nainen 66 vuotta kirjoittaa.

Päiväkeskusohjaajien mukaan päiväkeskustoiminta on yhä keskeisempää toimintaa vanhusten avohuollossa. Toiminnan tulisi olla heidän mielestään **maksullista ja budjetoitua**.

8 UUDET, KEHITTÄMISEN ARVOISET TOIVEET

Yhteenvedossa voin todeta, että nykyinen päiväkeskustoiminta sellaisenaan tyydyttäisi tulevia asiakkaita. Palvelut, joita pidetään tärkeimpänä (ateria, liikunta, retket, laulu, soitto ja kylvyt) löytyvät tällä hetkellä päiväkeskuksen sisällöstä. Monipuolisen toiminnan mahdollistaminen vaatii kuitenkin, ainakin Jyväskylässä, päiväkeskustilojen päivittämistä ja uusimista. Uusia, tällä hetkellä toiminnan ulkopuolella olevia ideoita tuli muutamia. Päiväkeskuksien toiminnan päivittäminen ja muun muassa seuraavien seikkojen lisääminen mahdollistaisi asiakkaiden toiveiden mukaisen päiväkeskuspäivän.

Terveydenhoitajan vierailu on uusi kehittämissuositus. Sitä ei vielä ole päiväkeskustoiminnan sisällössä. Osa päiväkeskuksista Jyväskylässä toimii terveyskeskuksien läheisyydessä, joten käynti siellä päiväkeskuspäivän aikana on mahdollista ja silloin on myös mahdollista saada saattaja mukaan. Ahvenainen (2013) kertoo, että haaveena on ollut jo pitkään tällainen terveydenhoitajan käynnin mahdollistaminen, mutta tähän asti se ei ole osoittautunut mahdolliseksi.

Lasten vierailu Jyväskylän alueen päiväkeskuksissa ei ole säännöllistä, jokaista päiväkeskusta koskettavaa. Avopalvelupäällikölle tehdyn haastattelun perusteella tuli ilmi, että jotkut päiväkeskukset Jyväskylän alueella toimivat yhteistyössä päiväkodin ja koulun kanssa. Päiväkotilapset käyvät kerran viikossa leikkimässä päiväkeskuksen tiloissa ja vanhukset saavat osallistua leikkiin tai vain katsella. (Ahvenainen 2013.) Voisin kuvitella vanhusten saavan voimaa eri ikäpolvien välisestä kohtaamisesta. Uskon, että ei olisi haitaksi kehittää kaikissa päiväkeskuksissa toimintaa niin, että lapset ja vanhukset saisivat olla toistensa arjessa läsnä.

Päiväkeskusohjaajat toivoivat tarinassaan pientä kahvionurkkausta, jossa voisi muun muassa toimittaa tietokoneasioita. Virtapiiriläisten kertomuksissa internetin käytön mahdollisuudesta mainitseminen jäi olemattomaksi. Yksi asiakas mainitsee, että olisi

mukava saada apua laskunmaksussa. Ehkäpä tietokoneen käytön opettelu vaatii liian paljon voimavaroja, jotta sitä jaksettaisiin alkaa opettelemaan enää vanhemmalla iällä. Tai sitten sitä ei vain koeta tärkeäksi. Useimmilla voi olla ajatus, että on tultu toimeen ilmeikkään tähän asti, miksi enää opettelisi. Voitaisiin kuitenkin ajatella, että tietokoneen käytön opettelu voisi olla mahdollista päiväkeskuksissa, jos vain itse haluaisi.

9 POHDINTA

Opinnäytetyön tavoite oli visioida tulevaisuuden päiväkeskusta. Tulevaisuuden päiväkeskuksen visioimisessa, tärkeä osa on ollut tutkimushenkilöiden joukolla, jotka koostuvat yhdeksästä Virtapiiri-asiakkaasta sekä kahdesta päiväkeskusohjaajasta. Heidän avulla sain melko kattavan määrän toiveita, mitä tulevaisuudessa päiväkeskustoiminnalta odotetaan. Toiveet ja odotukset toteutuvat jo osaltaan tämänhetkisessä toiminnassa. Siitä huolimatta myös varteenotettavia kehittämisehdotuksia selvisi, joista osa on toteuttamiskelpoisia.

Opinnäytetyötä tehdessäni, olen usein havahtunut miettimään, onko työni johdonmukainen ja punoutuuko teoreettinen viitekehys, työn tavoitteen eli tulevaisuuden päiväkeskuksen visioinnin ympärille. Olen myös kysynyt, miksi työhön täytyy liittää teoria-tietoa juuri tästä aiheesta, mitä olen ollut sillä hetkellä kirjoittamassa. Itselleni esittämien kysymysten jälkeen, olen pysähtynyt miettimään vastauksia ja perusteluja ja oman harkintakykyyni luottaen, jatkanut opinnäytetyöni työstämistä levollisin mielin. Ohjaajani kannustavat ja kehittävät väliarviot ovat olleet myös positiivisesti auttamassa työn etenemistä.

Vanhusväestön suhteellisen osuuden kasvaessa sekä vanhuskuvan muuttuessa on ilmeistä, että päiväkeskustoiminnasta vastaavien henkilöiden täytyy miettiä, kuinka päivittää toimintaa, jotta se vastaisi tulevien asiakkaiden toiveita. Ennen työhön ryhtymistä sain kuulla Jyväskylässä toimivasta Uuden sukupolven organisaatio - työryhmästä. Työn ajankohtaisuus kiinnosti, sekä oma kokemus, jonka olen kartoittanut yhteensä seitsemässä eri Jyväskylän päiväkeskuksessa työskennellessäni. Ennen kuin ryhdyin tekemään työtä, mietin mitä teoriatietaa on hyvä liittää tulevaisuuden päiväkeskusta käsittelevän opinnäytetyön viitekehyyksi. Viitekehyyksen valintaa helpotti, kun mietin päiväkeskusohjaajan työtä ajatellen, millaisista asioista hänen

tulisi tietää asiakkaiden kanssa työskennellessä. Ennen kaikkea heidän olisi hyvä tietää vanhusten tulevaisuudesta ja palveluista, joita olisi välttämätöntä päivittää tai jopa uusia. Opinnäytetyö on tietoisuutta tulevaisuuden vanhusten tilanteesta, haasteista, strategisista linjauksista ja laatusuosituksista. Työstä saa tietoa osallisuutta lisäävästä, sosiokulttuurisesta menetelmästä ja toiveista, millaiseen päiväkeskukseen tulevaisuuden asiakkaat haluavat osallistua. Opinnäytetyöstäni on hyötyä myös muille henkilöille, jotka eivät työskentele vanhusten parissa.

Teoreettinen viitekehys koostuu päiväkeskustoiminnan määrittelystä, tulevaisuuden vanhuspolitiikan määrittelystä, vanhuspalvelustrategiasta ja sosiokulttuurisesta innostamisesta. Vanhusten päiväkeskustoiminnasta oli melko vähän tietoa, mutta onneksi sain Jyväskylän kaupungin päiväkeskusten palvelupäälliköltä materiaalia, jonka avulla kokosin tiedon kattavaksi. Tulevaisuuden vanhuspolitiikka taas on aihe, josta löytyi paljonkin tietoa ja joka puhututtaa yhteiskuntaamme. Vanhusten määrä kasvaa muuhun väestön nähden räjähdysmäisesti. Työn teon aikana aihetta sivusi useaan otteeseen esimerkiksi Helsingin Sanomat.

Tulevaisuuden vanhuspolitiikka ja vanhuskuvan muuttuminen ovat aiheita, joista on mielestäni hyvä tietää vanhusten kanssa työskennellessä. Vanhusten ominaisuudet, arvot ja odotukset muuttuvat ja tarvitaan avointa ja aktiivista läsnäoloa, jotta voitaisiin vastata palvelujen avulla näihin muutoksiin. Vanhuspalvelustrategia yhteiskunnallisella että kunnallisella tasolla on osaltaan ohjaamassa vanhusten parissa työskentelevien työtä. On hyvä päivittää, uusienkin lakien tultua, suuntaa työssä. Työn teon lomassa on joskus tarpeellista miettiä, vastaako työni niitä laatusuosituksia, joita strategisissa linjauksissa vaaditaan. Kyseessä olevasta aiheesta löytyi myös paljon tietoja ja uusia lähteitä. Myös kriittinen media, kuten sanomalehdet kirjoittivat ahkerasti heinäkuussa päivittyvästä vanhuspalvelulaista. Vanhusten osallisuuden ohjaaminen on asia, johon törmäsin niin aiemmissa tutkimuksissa kuin päiväkeskusohjaajien kertomuksissa. Opinnäytetyössäni suuren osan saanut sosiokulttuurinen innostaminen on työkalu päiväkeskusohjaajille, mikäli haluaa *”elämää sinne, missä sitä ei ole”* tai *”olemassa olevia, mutta tiedostamattomia voimavaroja käyttöön.”* Leena Kurjen opas, sosiokulttuurisesta innostamisesta, oli ainut intensiivinen selonteko aiheesta. Muualta, kuten internetistä löytyi pieniä tietoja aiheeseen liittyen.

Opinnäytetyöni teko tulevaisuuden päiväkeskuksesta, on ollut mielekästä ja useimpien työn aloittamisen vaikeuden jälkeen, itse työn tekeminen on ollut vaivatonta. Uskoisin, että vaivattomuus tulee osaltaan siitä, että päiväkeskustoiminnan fokus on minulle niin tuttu. Haasteeksi työtä tehdessäni olen kokenut ensinnäkin sen, että minulle tuli paussi elämäntilanteeni vuoksi, enkä voinut suorittaa koulua yhtäjaksoisesti loppuun. Tutkimussuunnitelman teon jälkeen, olisi ollut luontevaa jatkaa samoilla ”höyryillä” opinnäytetyötä. Pausi vaikeutti hieman työhön ryhtymistä - aloittaminen aina vaikeaa - niin kuin sanotaan. Pikku hiljaa pääsin vauhtiin, mutta työn eteneminen oli hidasta pienen tyttäremme takia. Onneksi nyt työn loppuvaiheessa, olen saanut työskennellä melko tauotta ja on ollut antoisaa uppoutua hetkeksi rauhassa opinnäytetyön maailmaan.

Yksin työskentely osoittautui myös haasteelliseksi. Olisi ollut niin helpottavaa vaihtaa ajatuksia ja saada toista näkökulmaa asioihin. Yksin työskentelyn seurauksena en hallunut sortua monimuotoisuuksiin tai vaikeisiin aineistonkeruutapoihin ja työhöni osallistunut tutkimusjoukkokin on pieni. Aineistonkeruumenetelmä sopii tämän työn tarkoituksiin hyvin, vaikkakin menetelmää olisi hyvin voinut laajentaa eri teemojen varioinnilla, jolloin kerätty aineisto olisi antanut käsityksen vaikka ei-toivottavista piirteistä päiväkeskustoiminnassa.

Vastaako tutkimukseni kysymykseen: Millainen on tulevaisuuden päiväkeskus? Sain tutkimushenkilöiltä kattavasti eri toiveita tulevaisuuden päiväkeskuksen toimintaan. Suurin osa toiveista on jo kuitenkin tämän hetken päiväkeskustoiminnassa. Näin ollen saamme todeta, että päiväkeskustoiminta nykyisellään on toimiva ja sisältää pääosin sellaiset palvelut, jotka koetaan tärkeiksi, myös tulevaisuudessa. Joitakin vartenotettavia toiveita tuli esille, joita ei päiväkeskustoiminnassa kuitenkaan vielä ole. Näitä ovat terveydenhoitajan säännöllinen käynti päiväkeskuksessa, lasten ja vanhusten yhteiset tuokiot, asiakkaiden oman osaamisen aktiivinen käyttöönotto sekä tilojen uusiminen monipuoliselle toiminnalle. Se, onko näitä asioita otettu huomioon ajan kuluessa, voitaisiin selvittää vastaavanlaisessa opinnäytetyössä tulevaisuudessa. Jyväskylän osalta tulevaisuuden päiväkeskuksiin liittyviä opinnäytetöitä on tehty ainakin yksi minun lisäksi. Jatkotutkimuksen aiheeksi tai omaksi opinnäytetyöksi voisi valikoida esimerkiksi kymmenen vuoden päästä tehty kysely sen hetkisestä päiväkeskustoiminnasta, verraten tällä hetkellä esille tulleisiin toiveisiin. Sen tiedän, että näitä toivei-

ta halutaan huomioida Jyväskylässä, mutta tahto on vain yksi osatekijä monen muun tekijän, kuten taloudellisten seikkojen lisäksi.

Pääkysymyksen lisäksi opinnäytetyöni aiheisältö vastaa muun muassa näihin kysymyksiin: Millainen on vanhusten tilanne ja asema tulevaisuudessa? Mitkä ovat ikärakenteesta johtuvat vaikutukset vanhusten osalta, entä haasteet ja mahdollisuudet? Miten muuttuvaan tilanteeseen on varauduttu yhteiskunnassa eli onko suunnitelmia kaiken varalle? Millainen on tulevaisuuden vanhus? Mikä on vanhustalustrategia ja, miten kunnissa toteutetaan omaa strategiaa ja siihen liittyviä laatusuosituksia? Ja millä keinoin voidaan päiväkeskuksissa tulevaisuudessa toimia ikäihmisten omaa osallisuutta ja aktiivisuutta hyödyntäen?

Sosiokulttuurisen innostamisen perusidea on yksinkertainen, mutta merkityksellinen. Pienillä asioilla, kuten vanhuksen äänen kuulemisella on iso merkitys. Sosiokulttuurisessa innostamisessa kaikki lähtee ikäihmisen omista toiveista ja lähtökohdista. Se vaatii ikäihmisen elämään perehtymistä sekä innostajan omaa innostusta ja pitkäjänteisyyttä viedä toimintaa jatkumona eteenpäin. Metodeja ikäihmisten osallisuuden lisäämiseen voi olla toki paljon muitakin, mutta sosiokulttuurinen innostaminen on yksi. Halusin liittää työhöni sosiokulttuurisen innostamisen siitä syystä, että tulevaisuuden vanhusta pidetään aktiivisena yksilönä, joka on kiinnostunut itsestään, ympäristöstään ja yhteiskunnasta ja haluaa vaikuttaa. Eikö meidän pitäisi edesauttaa sitä työntekijöinä esimerkiksi päiväkeskuksissa? Sosiokulttuurisen innostamisen menetelmä, sisältää mielestäni niin paljon ulottuvuuksia, että menetelmään intensiivisemmin perehtymällä, siitä voisi saada jopa oman opinnäytteen. Innostamisen teoria, käytäntöön suunnittelemalla on oma, iso prosessinsa ja vaatii monia erilaisia vaiheita, jotta menetelmän pystyy ymmärtämään ja sulauttamaan sen osaksi työskentelyä. Jonkinlainen opas päiväkeskustyöntekijöille, sosiokulttuurisen innostamisen menetelmällä kehitetyistä mahdollisuuksista, voisi olla oiva työkalu asiakkaan osallistumisen aktiivisuuden tiellä. Työhön olisi mahdollista liittää esimerkiksi päiväkeskusohjaajille tehty haastattelu, millaisia tapoja he tällä hetkellä käyttävät asiakkaan osallisuuden huomiointamiseksi ja toteutuuko osallisuus jokapäiväisessä toiminnassa.

Tulevaisuuden päiväkeskusta visioitaessa, en ole perehtynyt muiden kaupunkien päiväkeskustoimintaan. On pidettävä siis mielessä työtä lukiessani, että vertaan tämän hetken päiväkeskustyötä Jyväskylän alueella toimiviin päiväkeskuksiin.

LÄHTEET

Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Juva: PS-kustannus.

Ahvenainen, Eila 2013. Sähköpostihaastattelu 17.6.2013. Palvelupäällikkö. Jyväskylän kaupunki.

Alaranta-Saukko, Meri 2013. Yhteistyötä sydämellä ja järjellä. Suomenmaa 19.6.2013.

Alasuutari, Pertti 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari 1998. Eläytymismenetelmä sosiaalitutkimuksen tiedonhankintamenetelmänä. Tampere: Tampereen yliopiston julkaisujen myynti.

Haarni, Ilkka 2010. Eläkeikäisten kohtaamispaikat tekemisen ja tapaamisen yhteisönä. Gerontologia 1, 3–13.

Helander, Voitto 2006. Seniorikansalainen voimavarana. Helsinki: Kuntatalon paino.

Helosvuori, Riitta 2005. Vanhuudesta voimavara yhteiskunnassa ja kirkossa. Teoksessa Kemppe, Eija (toim.) Lisää ikää! Eläkepommi vai uudet urat? Jyväskylä: Gummerus.

Ikäihmisten hoitoa ja palveluja koskeva laatusuositus 2001. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2001:4. PDF-dokumentti.
<http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/julkaisut/ikaihminen/ikaihminen.pdf>. Päivitetty 11.5.2001. Luettu 2.4.2013.

Ikäihmisten palvelujen laatusuositus 2008. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:3. PDF-dokumentti.
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3672.pdf&title=Ikaihminen_palvelujen_laatusuositus_fi.pdf. Ei päivytystietoja. Luettu 2.4.2013.

Jyväskylän kaupunki 2013. WWW-sivut.
www.jyvaskyla.fi/sote/ikaantyyvat/ehkaisevatyo/kerhotoiminta. Päivitetty 2013. Luettu 10.3.2013.

Jyväskylän kaupunki 2007. Seudulliset vanhuspalvelujen strategiset linjaukset vuoteen 2030 ja toimeenpano-ohjelma. PDF-dokumentti.
http://www.jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/jyvaskylawwwstructure/17679_vanhuspalvelustrategia_kansilla.pdf. Päivitetty 17.2.2012. Luettu 28.3.2013.

Jyväskylän päiväkeskusten laatukäsikirja 2013. Jyväskylän kaupunki, vanhus- ja vammaispalvelut, kotona asumista tukevat palvelut & päiväkeskus Eila Ahvenainen. e-dokumentti. Luettu 7.6.2013.

Jyväskylän kaupunki – vanhus ja vammaispalvelut 2013. Vanhemman ihmisen palveluopas. Jyväskylä.

Kansalaisyhteiskunta. Järjestötoiminnan tietopalvelu – osallistuminen ja vaikuttaminen. WWW-sivut.

http://www.kansalaisyhteiskunta.fi/tietopalvelu/osallistuminen_ja_vaikuttaminen/sosiokulttuurinen_innostaminen. Ei päivitystietoja. Luettu 12.5.2013.

Kurki, Leena 2007. Innostava vanhuus. Helsinki: Finn Lectura.

Kuukkanen, Minna & Rimpiläinen, Ainoliina 2012. Spesiaalipaikkoja ikäihmisille - Visio tulevaisuuden päiväkeskustoiminnasta Jyväskylän keskusta-alueella. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. PDF-dokumentti.

https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/52420/kuukkanen_rimpilainen.pdf?sequence=3. Päivitetty 12.11.2012. Luettu 10.6.2013.

Martelius, Katja 2013. Samba, karaokea ja villejä bileitä. Helsingin Sanomat 16.7.2013, B8.

Peltomäki, Tuomas 2013. Teknologia hoitaa vanhuksista täyttyvää Suomea. Helsingin Sanomat 17.2.2013, A6.

Pohjanpalo, Olli 2013. Ikäihmisten kotihoitoon ei tule hoitajamitoitusta. Helsingin Sanomat 10.6.2013, A7.

Punkka, Päivi 2013. Pula vanhustenhoitajista pahenee. Helsingin Sanomat. 10.6.2013, A6.

Raassina, Anne 1994. Vanhuspolitiikka - Lähtökohdat tulevaisuudelle. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1994:6. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Raiski, Tiina & Päivärinta, Eeva 2005. Vanhusten päivätoiminta arjen tukena. Päivätoiminta vuosina 2003-2004 ja kehittämisohjelmia vuoteen 2012. Sosiaali- ja terveystoimen julkaisuja 4/2005. Tampere: Yliopistopaino oy.

Semi, Taina 2007. Polkuja ilmaisulliseen vapauteen – Sosiokulttuurinen innostaminen vanhusten yhteisössä. Teoksessa Tulva, Taimi, Uusitalo, Ilkka & Harra, Kimmo (toim.) Vanhuuden monet kasvot. Saarijärvi: Saarijärven offset oy.

Seppänen, Marjaana 2006. Gerontologinen sosiaalityö. Helsinki: Yliopistopaino.

Silfverberg, Kalle 2013. Suomi on aika hyvä maa. Helsingin Sanomat 6.2.2013, A14.

Sonkin, Leif, Rönkä, Kimmo, Petäkoski-Hult, Tuula & Södergård, Hans 1999. Seniori 2000. Ikääntyvä Suomi uudelle vuosituhatluvulle. Helsinki: Yliopistopaino.

Tuomi, Jaakko 2013. Itsenäisenä osallistujana ikääntyneenäkin. Hyviä vuosia 29.5.2013, 5-6.

Ukkonen-Mikkola, Tuulikki 2011. Sukupolvien kohtaamisia lasten ja vanhusten yhteisessä palvelukeskuksessa. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.

Vainiomäki, Vesa 2008. Jyväskylän kaupungin ja maalaiskunnan päiväkeskustoiminnan painopistealueet. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Ylempi AMK-tutkinto. PDF-dokumentti.

http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/17876/jamk_1213704948_6.pdf?sequence=2. Päivitetty 9.6.2008. Luettu 4.4.2013.

Vaara, Mari 2013. Kotikortteli tarjoaa senioreille seuraa. Helsingin Sanomat 7.3.2013, A23.

Valkonen, Leena 2013. Hyvä ikääntyminen. Hyviä Vuosia 1, 7–9 .

Valkonen, Leena 2013. Nuorten ja ikäihmisten kohtaamiseen monia keinoja. Hyviä Vuosia 1, 24–25.

Virnes, Eevaliisa, Sahala, Heli, Majoinen Kaija & Laukkanen, Heidi 2006. Ikäpolitiikka kunnissa. Strategia johtamisen tukena. Helsinki: Kuntatalon paino.

Ylen aamu-TV 2010. WWW-sivut. <http://areena.yle.fi/tv/1301631>. Päivitetty 24.11.2010. Katsottu 12.6.2013.